

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ASKERİ HARCAMALARIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ;
AFRİKA ÜLKELERİNDEN SUB-SAHARAN AFRİKA ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Mustafa KOÇOĞLU

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Metin DUYAR

İktisat Ana Bilim Dalı

Nevşehir
Ekim 2014

Bütün hakları saklıdır.
Kaynak göstermek koşuluyla alıntı ve gönderme yapılabilir.
© **Mustafa KOÇOĞLU, 2014**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı, SOYADI: Mustafa KOCUOĞLU

İmza:

“Askeri Harcamaların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi:
Afrika Ülkelerinden Sub-Saharan Afrika Örneği” adlı yüksek lisans / doktora
tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü
Tez Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

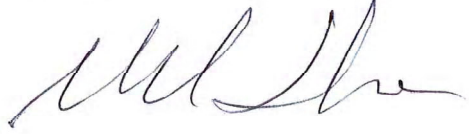
Tezi Hazırlayan

Danışman

Ad, SOYADI, İmza

MUSTAFA KOCAGLU

Ad, SOYADI, İmza

METİN DİYAL

..... İKTBAT Ana Bilim Dalı Başkanı

Ad, SOYADI, İmza

Doç. Dr. S. S. S. S.
İktisat Bölümü Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Metin DUYAR... danışmanlığında Mustafa KOCOĞLU tarafından hazırlanan "Askeri Harcamaların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi; Afrika Ülkelerinden Sub-Saharan Afrika Örneği"

adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İKTİSAT Ana Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

30 / 10 / 2014

(Tez savunma sınav tarihi)

JÜRİ:

Danışman : Metin DUYAR

Üye : Serdar ÖZTÜRK

Üye : Leyla KAHRAMAN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 11.11.2014 tarih ve 2014.40.577 sayılı

Kararı ile onaylanmıştır.

11 / 11 / 2014

ÖZET

ASKERİ HARCAMALARIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ; AFRİKA ÜLKELERİNDEN SUB-SAHARAN AFRİKA ÖRNEĞİ

Mustafa KOÇOĞLU

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2014

Danışman Yrd. Doç. Dr. Metin DUYAR

Ekonomik kaynakların savaşlara ve iç çatışmalara yönlendirilmesinden dolayı yaşanan yoksulluk nedeniyle Afrika kıtası, askeri harcamalar, savaş, geri kalmışlık ve yoksulluk ilişkisini araştıran akademisyenlerin ilgi odağı olmuştur.

Çalışmamızda Afrika ülkelerinde askeri harcamalara neden olan sosyal, ekonomik ve politik faktörler incelenerek bu askeri harcamaların ekonomik büyümeye etkileri araştırılmaktadır.

Mevcut çalışmalar incelendiğinde yapılan askeri harcamalar araştırma konusu ülkelerde ekonomik anlamda pozitif bir katkı sağlamadığı görölmektedir. Afrika ülkelerinin zaten olan kıt kaynaklarını askeri harcamalara kanalize etmeleri ve ekonomik ve sosyal kalkınmalarına katkı sağlayacak politika ve stratejilere öncelik vermemeleri onları dünyanın diğer ülkelerine göre ekonomik ve sosyal manada oldukça geri kalmalarına neden olmuştur.

Askeri harcamaların ekonomik büyümeye etkisi, 6 Sub-Saharan Afrika ülkesinin 1990-2012 periyodundaki datalar kullanılarak, dışsal büyüme modeli ve panel GLS yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Analiz sonuçlarımız askeri

harcamaların ekonomik büyüme üzerine makro iktisat açısından dikkate alınmayacak oranda pozitif etkisini gözlemlemiştir.

Analiz sonucu pozitif olmasına karşın rakamsal boyutu araştırmaya konu ülkeler ile ilgili bir politika üretmek, bir strateji geliştirmek için yeterli değildir. Söz konusu harcamalar ekonominin diğer alanlarına yapılması halinde kısa ve uzun vadeli katkılarının daha yüksek olacağını söylemek daha gerçeğe yakın olur.

Anahtar Sözcükler; ekonomik büyüme, keynesyen yaklaşım, askeri harcama, silahlanma, savaş, yoksulluk, insani gelişim endeksi.

ABSTRACT

The Impact of Military Expenditure on Economic Growth on Sub-Saharan Africa Model from African Countries

Mustafa KOCOGLU

Nevsehir Haci Bektas Veli University, Institute of Social Sciences

Economics, June 2014

Supervisor: Asist. Prof. Metin DUYAR

African continent became the centre of interest for Academicians who studied on the topic that military expenditure and wars versus under development and poverty due to reason that economic sources diverted to wars and domestic conflicts which created poverty.

In our paper we studied socio-economic and political factors which behind the military expenditures in African countries and effects of the military expenditure on the economic growth.

When analyzing the existing studies, it shows that military expenditure does not stimulate positive effect on the economy of subject group of countries. Diverting the economic sources which are already scarce to military expenditures and not giving priorities to polical measures and strategies that help to achieve economic and social development caused the African countries to become underdeveloped socially and economically compared to rest of the world.

Effect of Military expenditures on economic growth has been analyzed by using an exogenous economic growth model and panel data GLS method using data

of 6 Sub Saharan countries for 1990-2012 period. The result of analysis showed that military expenditures has so limited and minimal positive effect on economic growth which cannot be taken into consideration by macro economic means.

Despite the fact that the result is positive by amount and value wise it is not enough to set any political goals and to develop any strategies for the subject countries. It is not mistaken if we say that those expenditure is made to other sectors in subject countries the short and long term effects on the whole economy will be much more beneficial.

Keywords; economic growth, keynesyen approach, military expenditure, armanent, battle, poverty, human develop index.

TEŐEKKÜR

Bu günlere gelmemde emeklerini ve üzerimdeki haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1.....	4
SUB-SAHARAN VE KUZey AFRIKA ÜLKELERİNDEKİ TARİHSEL GELİŞMELER VE REFORMLAR.....	4
1.1. Kısa Tarihçe.....	4
1.2. Ekonomik Gelişmeler ve Reformlar.....	9
BÖLÜM 2.....	11
SUB-SAHARAN VE KUZey AFRIKA EKONOMİSİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ.....	11
2.1. Tarım.....	16
2.2. Enerji ve Doğal Kaynaklar	17
2.3. Milli Gelirin Sektörel Dağılımı.....	18
2.4. Nüfus ve İstihdam	19
2.5. Makro Ekonomik Veriler	22
2.6. İnsani Gelişim Endeksi	25
BÖLÜM 3.....	28
DÜNYA ASKERİ HARCAMALARINA GENEL BAKIŞ.....	28
3.1. Dünya Genel Görünümü	28
3.2. Bölgelere Göre Askeri Harcamalar.....	33
3.2.1. Silahlanmanın Ardındaki Motivasyon ve Belirleyici Faktörler	35
3.2.2. Ekonomik Faktörler	36
3.2.3. Siyasi ve Sosyolojik Faktörler	36
3.2.4. Diğer Faktörler	37

3.3. Ülkelerdeki Barış ve Huzur Ortamı.....	38
BÖLÜM 4.....	41
SUB-SAHARAN AFRİKA ÜLKELERİNDEKİ ASKERİ HARCAMALARA GENEL BAKIŞ.....	41
4.1. Askeri Harcama Verilerinin Önemi ve Elde Edilmesinde Yaşanan Güçlükler.....	42
4.2. Analize Konu Olan Sub-Saharan Afrika Ülkelerine Genel Bakış	43
4.3. Bir Afrika Klasığı İç Savaş Ve Yıkım; Sudan Örneği	47
4.3.1. 1983-1993 yılları arasında Sudan da Yaşanan İç Savaşın Ülkeye Maliyeti.....	47
4.3.1.1. İnsani Sermaye Üzerine Yıkımlar	47
4.3.1.2. Ekonomik Faaliyetler ve Üretim Üzerine Etkileri	47
4.3.1.3. Alt Yapıya Etkileri	48
4.3.1.4. Çevresel Etkiler	48
4.3.1.5. Psikolojik ve Sosyal Etkiler.....	48
BÖLÜM 5.....	50
TEORİK ÇERÇEVE	50
5.1.1. Harrod-Domar Keynesyen Büyüme Modeli	50
5.1.2. Neo Klasik (Solow) Büyüme Modeli	51
5.1.3. İçsel Büyüme Modeli	53
5.2. Askeri Harcamalar ve Büyüme Modelleri	54
5.2.1. Keynesyen Model.....	56
5.2.2. Neo-Klasik Model	56
5.2.3. Kurumsal Model.....	57
5.2.4. Marksist Model.....	57
BÖLÜM 6.....	59
ASKERİ HARCAMALAR VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ	59
6.1. Askeri Harcamaların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri	59

6.2. Askeri Harcamaların Sub-Saharan Afrika Ülkelerindeki Ekonomik Büyüme Etkileri.....	67
6.3. Sub-Saharan Afrika Ülkelerindeki Askeri Harcamaların Ekonomik Büyüme Etkisi Üzerine Ekonometrik Uygulama	70
6.3.1. Model ve Veri Seti.....	70
6.3.2. Generalization Least Square (GES) Regresyon Analizi Sonuçları	72
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	78
KAYNAKÇA.....	82
EKLER.....	87
Ek 1. Ekonometrik Analize Konu Ülkelerin Model Değişken Değerleri.....	87
Ek 2. Ekonometrik Modele Tabi Dataların Birim Kök Testi Sonuçları	91

KISALTMALAR

IMF International Monetary Fund

OSCE Organisation for Security and Co-operation in Europe

SIPRI Stockholm International Peace Research Institute

GPI Global Peace Index

DYS Direkt Yabancı Sermaye

FDI Foreign Direct Investment

GDP Gross Domestic Product

GYSH Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

WB World Bank

UNDP United Nations Development Programme

EU European Union

HDI Human Development Index

MILEX Military Expenditure

AU African Union

CES Centre for Economic Studies

CESIFO Centre for Economic Studies and IFO

REOSSA Regional Economic Outlook Sub-Saharan Africa

OECD Organisation for Economic Co-operation and Development

UEA United Arab Emirates

USA United States of America

GEP Global Economic Prospects

UNCTAD United Nations Conference on Trade and Development

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1 Sub-Saharan ve Kuzey Afrika'daki Bazı Kolonyal ve Yerel, Resmi Dillerin Dağılımı.....	6
Tablo 2 Afrika Kıtası Etnik Gruplar ve Dağılımı ve Ülkeler.....	7
Tablo 3 Bazı Afrika Ülkelerinin Bağımsızlık Yılları	8
Tablo 4 Kuzey Afrika ve Sub-Saharan Afrika Reel GDP Büyüme Oranları (%)	13
Tablo 5 Sub-Saharan Afrika Enflasyon Özeti (%).....	15
Tablo 6 Milli gelirin Sektörel Dağılımı Sub-Saharan Afrika	19
Tablo 7 Nüfus, Nüfus Artış Oranları ve Kentsel Nüfus Oranı.....	20
Tablo 8 Her İki Cinsiyete göre işsizlik oranı, Dünya ve Bölgesel (%)	21
Tablo 9 İstihdam/ Nüfus Oranı, Dünya ve Bölgesel (%)	21
Tablo 10 İstihdamın sektörler İçindeki Payı, Dünya ve Bölgesel (%)	21
Tablo 11 Araştırma Konusu Ülkelerin GDP ve Kişi Başı GDP Değerleri.....	22
Tablo 12 Sub-Saharan Afrika'daki Net Doğrudan Yabancı Yatırım(Cari Fiyat, Milyar Dolar)	23
Tablo 13 Afrika Kıtasındaki Ticari Göstergeler.....	24
Tablo 14 Afrika Kıtası Dış Borçlar	25
Tablo 15 İnsani Gelişim Endeksi (HDI) Değerler.....	26
Tablo 16 En Büyük 10 Silah Üretici Şirket.....	30
Tablo 17 Silah Ticaretinin En Önemli İthalatçı ve İhracatçıları	31
Tablo 18 Bölgelere göre ve Dünyadaki Askeri Harcamalar (2011 sabit fiyatlarla Milyar Dolar)	32
Tablo 19 2012 Askeri Harcamalarının Bölgesel Tutarları ve Oransal Değişimi	33
Tablo 20 Global Barış Endeksi (GPI)	39
Tablo 21 Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Değerler	44
Tablo 22 Analize Konu Olan Sub-Saharan Ülkelerinin Askeri Harcamaları ve GDP'ye Oranları.....	45
Tablo 23 Analize Konu Ülkelerin Ekonomik Göstergeleri ve Kamu Harcama Verileri	46
Tablo 24 Rassal etkili, Panel GLS Regresyon Analizi Esneklik Sonuçları	73

GİRİŞ

Dünya askeri harcamaları 2012 yılında 1756 milyar dolar olarak tahmin edilmekte olup bu rakam global GDP'nin %2,5 ve kişi başına 249 USD askeri harcamayı temsil etmektedir.

Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğunun bağımsızlığına kavuştuğu 1960'lardan sonra yaşanan savaşlar ve iç çatışmalarda 50 milyona yakın insan hayatını kaybetmiştir. Bu çatışmalar ülkelerin alt yapılarını yok etmiş, sosyal sermayelerini çökertmiş ve kaynakların heba edilmesinden dolayı ülkelerin hepsinde insanları yokluk ve yoksulluk içinde bırakmıştır.

Politik ve askeri olarak çatışmaları kısa sürede bitirmek için çok pahalı silah ve mühimmatların alımı ile askeri personel harcamalarının finansmanı savaşın maliyetini de ortaya koymaktadır. Ulusal bağlamda az gelişmiş ülkelerin askeri harcama seviyelerini belirleyen en önemli faktör içinde buldukları silahlı çatışmalardır. İç savaş ve silahlı çatışmalar ülkelerin savunma sektörüne yaptıkları harcamaları artırmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan silahlı çatışmaların arkasındaki en önemli faktörün ekonomik koşullar olduğu belirtilmektedir. Yavaş ekonomik büyüme, artan yoksulluk ve kötü gelir dağılımı, elektrik yol su gibi basit altyapı yokluğu, sağlık eğitim gibi sosyal servislerin yetersizliği, büyük bölgesel farklılıklar, tarım arazilerinin paylaşımı ve doğal kaynakların tükenmesi gibi faktörler iç savaş ve silahlı çatışmaları körükleyen sosyo-ekonomik faktörlerdir. Bu ekonomik faktörler;

marjinal bölgelerde yaşayan toplulukların umutsuzluğunu fakirliğini ve düş kırıklığını tetikleyerek gelişmekte olan ülkelerde iç savaflara neden olmaktadır.

Askeri harcamaların ekonomik büyümeye etkisinin, askeri yük, ekonomik gelişme, savaş ve iç savaşlarla olan bağlantısı nedeniyle birçok araştırmacı konuyla ilgili çalışmalar yapmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin askeri harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi ile ilgili çalışmaların çeşitliliği, bu çalışmaların sonuçlarının değerlendirilmesi bazı sorunları beraberinde getirmektedir.

Gözlemsel çalışmaların geliştirilmesindeki yardımcı öngörüler, hipotezlerin bu öngörüler doğrultusunda test edilmesi şekline bürünerek bazı anlamsızlıklara neden olabilmektedir.

Ekonomik gelişme elbette ekonomik büyümeden destek almaktadır. Ancak askeri harcamalar ve gelişme ile ilgili çalışmalar, gelişmenin tanımındaki yetersizliklerden dolayı söz konusu araştırmalar büyüme ile sınırlı kalmaktadır.

Askeri harcamaların büyüme ile ilişkisiyle ilgili olarak 4 model geliştirilmiş olup bunlar, Keynesyen Model, Neo-klasik Model, Institutionalist (Kurumsal) Model ve Marksist Model isimleri atında toparlanabilmektedir. Ayrıca bazı iktisatçılar bu modellerden yola çıkarak kendi güçlendirilmiş modellerini de geliştirmektedirler.

Keynesyen model, toplam talebin yetersiz olduğu durumlarda devletin aktif şekilde askeri harcamaları kullanarak kamu harcamalarının bir yansıması olarak çarpan etkisi ile toplam üretimi artırması varsayımından yola çıkmaktadır. Bu modelin arz yönüne dikkat vermemesi sebebiyle bir çok iktisatçı üretim fonksiyonunu modele dahil etmiştir.

Neo-klasik model, Askeri harcamalar bir kamu malı olarak görülür ve diğer harcamalar ile askeri harcamalar arasında fırsat maliyetleri kıyaslanmak suretiyle ekonomik etkileri ölçülmektedir.

Institutionalist (Kurumsal) Model, yüksek askeri harcamaların endüstriyel yetersizliğe yol açabileceğine ve Askeri Endüstriyel Yapı diye adlandırılan savunma harcamalarından fayda sağlayan bireylerin, firmaların ve sektörel organizasyonların oluşturduğu güçlü lobi gruplarını yaratabileceğine odaklanmaktadır.

Marksist Model, Askeri harcamaları kapitalist gelişim aracı olarak gören ve Askeri endüstriyel yapının sınıf savaşındaki rolünü değerlendiren farklı yaklaşımlar bu modelde bulunmaktadır.

Tüm modelleri inceleyerek Afrika'daki askeri harcamaların ekonomik büyümeye etkisini incelediğimiz çalışmamız ilk olarak bölgenin etnisite, dil unsurları ve tarihsel gelişimin süreçleri hakkında bilgi havuzu oluşturmaktadır. Böylece Afrika kıtasındaki sosyo-ekonomik, insanî ve kültürel argümanları ile araştırmamızın gelişim olanakları artmaktadır.

İlaveten çalışmamız askeri harcamalara genel bakış başlığı altında, askeri harcamalar ve bu harcamaların arkasındaki motivasyon ve belirleyici faktörleri inceleyerek araştırmamızın sonuçlarının daha doğru değerlendirilme olanağını artırmaktadır.

Son olarak çalışmamızda, askeri harcamaların ekonomik büyümeye etkisi, 1990-2012 dönemindeki datalar kullanılarak, dışsal büyüme modelleri çerçevesinde, kendi oluşturduğumuz çoklu regresyon ekonometrik modeli, panel GLS yöntemiyle tahmin edilecektir ve büyüme teorileri çerçevesinde değerlendirmeler yapılacaktır.

BÖLÜM 1

SUB-SAHARAN VE KUZEY AFRİKA ÜLKELERİNDEKİ TARİHSEL GELİŞMELER VE REFORMLAR

1.1. Kısa Tarihçe

Kara Afrika'da 4 ana dil grubunun bulunduğu ve tahmini 2035 yerel dilin konuşulduğu ve hâlâ yeni dillerin keşfedilmekte olduğu ifade edilmektedir. (alıntılayan, Grimes ed.1996);(aktaran, (Heine ve Nurse, 2000, Introduction).

4 büyük dil ailesinden biri olan Nijer-Kongo içinde 1436 yerel dili bulundurmakta olup bu dil ailesine üye olan Nijerya'da 500 e yakın yerel dil konuşulduğu ifade edilmektedir. Diğer 3 büyük dil ailesinin bünyesinde ise; Afroasiatic 371, Nil Saharan 196, Khoisan 35 yerel dil grubu bulunmaktadır. 750 milyon insan günlük yaşamında yaklaşık 2000 üzerinde yerel dili kullanmaktadırlar.

2009 yılı itibariyle 1 milyar nüfusa sahip Afrika ülkeleri hem İngilizce, Fransızca, Portekizce, İspanyolca, Almanca ve İtalyanca gibi koloniyal dilleri hem de kendi bölgesel, yerel ve kabile dillerini de resmi dil olarak kullanmaktadır. Her geçen yılda daha fazla Afrika ülkesi bu 6 büyük dilden birisini kullanarak ekonomik ve sosyal gelişmelerini artırmaktadırlar. Ayrıca Kara Afrika'da Arapça, Magasy ve Afrikaans dilleri de çok konuşulan dillerdendir (Heine and Nurse, 2000, Introduction).

AFRIKA

Kaynak: [http://nl.wikipedia.org/wiki/Afrika#mediaviewer/Bestand:Kaart_Afrika\(nl\).jpg](http://nl.wikipedia.org/wiki/Afrika#mediaviewer/Bestand:Kaart_Afrika(nl).jpg)

Tablo 1 Sub-Saharan ve Kuzey Afrika'daki Bazı Kolonyal ve Yerel, Resmi Dillerin Dağılımı

Diller	Konuşulan	
	Ülke sayısı	Konuşulan Ülkeler
Fransızca	25	Benin Nijer Kamerun Mali Gabon
İngilizce	19	Nijerya Kamerun Uganda G.Afrika Kenya
Arapça	11	Mısır Tunus Somali Morocco Sudan
Portekizce	5	Mozambik Angola Cape-Verde -----
İspanyolca	1	E.Gine -----
Afrikaans	1	G.Afrika -----
Kıswahili	4	Uganda Kenya Tanzanya Burundi -----

Kaynak; <http://www.dacb.org/languages.html>

Ayrıca, sadece Güney Afrika'da İngilizce, Afrikaans, Ndebele, Nprthern, Sotho, Sesotho, Siswati, Tsonga, Tswana, Venda, Zhosa ve Zulu olmak üzere toplam 12 resmi dilin bulunduğu bilinmektedir.

Afrika kıtasında yaşayan kabile ve topluluklar yaşadıkları bölgelere göre günümüz ülke sınırları çizilmediği için birden fazla ülke topraklarında bulunmaktadır. Bu durum sosyal ve ekonomik farklılaşmadan kaynaklanan etnik çatışmaların en büyük tetikleyicisidir.

Tablo 2 Afrika Kıtası Etnik Gruplar ve Dağılımı ve Ülkeler

Gruplar	Milyon ^{tahmini}	Ülkeler				
Luba	15	DR Kongo	-----	-----	-----	-----
Mongo	15	DR Kongo	-----	-----	-----	-----
Kongo	10	DR Kongo	DR Kongo	-----	-----	-----
Kanun	10	Nijerya	Cad	Nijer	Kamerun	-----
Oromo	22	Etiyopya	-----	-----	-----	-----
Amhara	25	Etiyopya	-----	-----	-----	-----
Somali	19	Somali	Jibuti	Etiyopya	Kenya	-----
Tigray	10	Etiyopya	Eritre	-----	-----	-----
Arabi	5	Moritanya	Cezayir	Tunus	Libya	Mısır
Berberi	150	Moritanya	Fas	Cezayir	Tunus	Libya
Kipti	40	Mısır	Sudan	-----	-----	-----
Hulu	15	Ruanda	Burundi	DR Kongo	-----	-----
Chewa	15	Malavi	Zambia	-----	-----	-----
Shona	15	Zimbabwe	Mozambik	-----	-----	-----
Zulu	10	Güney Afrika	-----	-----	-----	-----
Hausa	50	Niger	Nijerya	Benin	Gana	Kamerun
Fula	40	Nijerya	Kamerun	Senegal	Mali	Gambia
Yoruba	40	Nijerya	Benin	Togo	Gana	-----
İgbo	30	Nijerya	-----	-----	-----	-----
Mande	30	Gine	Gambia	Gana	Nijer	Cad
Akan	20	Fildişi Sahili	Gana	-----	-----	-----

Kaynak; www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2011/04/Ethnic-groups-in-Africa.pdf

Başlıca etnik topluluklar ve dağıldıkları ülkelere bakıldığında Afrika Ülkelerinde yapılacak sosyal ve ekonomik reformların ne denli gerekli olduğu ve bu reformları hayata geçirmenin ise gerek dil ve gerek etnisite açısından büyük zorluklar taşıdığı bir gerçektir.

15. yüzyıldan başlamak üzere Afrika'nın yakın tarihi koloni ve köle ticareti üzerine kurulmuştur. İspanya, Portekiz, İngiltere, Fransa, Hollanda, Kuzey Amerika ve İsveç köle ticareti yapan ülkeler olarak tarih sayfalarına insanlığı üzücü ve dramatize edici birçok olayı yazdırmışlardır.

Tüccarlar Afrika kıtasını hammadde deposu ve köle ticaretinden gelen bedava işçilik yeri olarak görmüşler ve birçok koloni kurmuşlardır. 15 yüzyılda başlayan koloni yönetimleri 2. Dünya savaşını müteakip bağımsızlıklarını ilan eden ülkeler nedeniyle birer birer tarih sahnesinden silinmişlerdir.

Tablo 3 Bazı Afrika Ülkelerinin Bağımsızlık Yılları

Benin	C.A.P	Etopya	Kenya	Mali	Nijer	Ruanda
1960	1960	1941	1963	1960	1960	1962
Sudan	Tanzanya	Togo	Zahire	Uganda	Somali	Kamerun
1956	1961	1960	1960	1962	1960	1960

Kaynak;(Dunne, Mohammed,s.333); (www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook)

1911 den 1943 yılına kadar İtalyanların elinde tuttuğu Libya'ya BM tarafından 1951 yılında bağımsızlığının verilmesinden sonra, 1953'te Mısır, İngiltere mandasından ve 1960 da Nijerya, İngiliz etkisi ve himayesinden kurtularak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. İlaveten Gana 1957 de İngiliz himayesinden

kurtulan ilk Sub-saharan Koloni ülkesidir. Ayrıca Gine, 1958 yılında Fransa'dan, 1975 yılında Mozambik ve Angola, Portekiz'den koparak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

Bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin karşılaştığı en büyük problem çizilen sınırların ırksal ve kabile bazında dikkate alınmamış olmasıdır. Çizilen mevcut sınırlar var olan kolonyal sınırlardan oluşmakta olup, bağımsızlık ilanında müzakere sürecini daha fazla uzatmamak için ülkeler bu sunni yaratılan sınırları kabul etmek zorunda kalmışlardır.

1963'te Afrika Birliği Organizasyonu (African Union) 30 bağımsız Afrika ülkesi tarafından kurulmuş olup, ülkeler arası sınır ihlalleri, ekonomik gelişmelerine destek, sosyal projelerin hayata geçirilmesi ve diğer konularda çözüm üretmek ve arabuluculuk yapmaktadır.

Demokratik hükümet tecrübesi olmayan bu yeni bağımsız Afrika ülkeleri askeri darbelerle gelen cuntalara ve sivil ya da askeri diktatörlere uzanan otokratik yönetimlerin acımasız yöntemleri altında yaşamaya uzun bir süre mahkum olmuşlardır.

Soğuk savaş dönemlerinden itibaren artan Sovyet etkisi ile artan ayrılıkçı grupların çıkardığı iç savaşların yarattığı politik ve ekonomik yükler bu yeni yeni yolunu bulmaya çalışan Afrika ülkelerini oldukça yıpratmıştır.

1.2. Ekonomik Gelişmeler ve Reformlar

Afrika ülkelerini ilgilendiren en büyük gelişme geçen yüzyılda köleliğin ortadan kaldırılması ile 2. Dünya Savaşını müteakip kolonyal yönetimlerin zayıflayarak ülkelerin birer birer bağımsızlıklarına kavuşmasıdır. Sahip olduğu doğal kaynaklar ve demografik yapının sosyal ve ekonomik dinamiklere etkileri o ülkelerin

yönetim şekillerinin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Uluslararası bir çok firmanın maden ve mineral yatakları ile enerji kaynakları konusunda yapılmış yatırımları ülkelerin ekonomik aktivitelerine çok önemli katkılar vermektedir. Güney Afrika'da sona eren Apathied rejimi ile birlikte Afrika Ulusal Kongresi'nin ülke üzerindeki politik etkisi önemli ölçüde artmıştır. Irk ayrımcılığının son kalesi olan Güney Afrika'daki Apertied rejiminin çöküşü tüm dünyada ırkçılığa karşı savaşın yeni sembolü olmuştur.

BÖLÜM 2

SUB-SAHARAN VE KUZEY AFRİKA EKONOMİSİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

55 bağımsız ülke üzerinde 1 milyardan fazla insanın yaşadığı Afrika geniş ve ekzotik bir kıtadır. Yaklaşık 30 milyon km² lik yüz ölçümüyle ABD'den 3,5 kat Hindistan'dan ise 10 kat daha büyüktür (Rena, 2008 s.2-3).

Asya'dan sonra dünyada ikinci büyük kıta olup kuzeyde Akdeniz'den güneyde Ümit Burnu'na kadar uzanmaktadır. Afrika kıtası zengin doğal kaynakları, vahşi yaşam alanları ve tropik bitki örtüsü nedeniyle batılı ülkelerin yüzyıllardan beri iştahını kabartmaktadır (Rena, 2008 s.2-3).

Son yıllarda, Afrika'nın ekonomisi yeniden yükselişe geçmiş olup, kıtanın da Asya ekonomileri gibi istikrarlı büyüme trendini yakalama ümitlerini artırmıştır. Ekonomik ve Politik çevredeki insanlar "Aslanlar İlerlemede" diye konuşmaktadır (MCKinsey Küresel Enstitü, Temmuz 2010). Çin'de 30 yıl ve Hindistan'da 20 yıl önce olduğu gibi, Afrika ekonomik kalkışın eşliğindedir. (Dünya Bankası, 2010). Ancak, diğer çevreler daha şüpheli olup politik belirsizlik, çöküş ve fakirlik gibi devam eden problemlere işaret etmektedir. Şüpheli görüşler, "kötü haber iyi haberdir" anlayışıyla başarı hikâyeleri yerine sorunlara odaklanmaya eğilimli gazete makaleleri tarafından desteklenmektedir (Leibfritz, Flaig, 2013 s.2).

Ülkeler arasındaki büyük farklılıklar dikkate alındığında, Afrika'nın genel ekonomik performansını değerlendirmek gerçekten güçtür. Güney Afrika, Mısır, ve Nijerya'dan oluşan üç en büyük ekonomi, Afrika GSYH'nın %45 kadarını üretmektedir. Bu 3 büyük ekonomiyi izleyen yedi büyük ekonomi (Cezayir, Fas, Angola, Tunus, Libya, ve eski birleşik Sudan ve Etiyopya), Afrika GSYH'sinin üçte birini oluşturmaktadır. Kıtanın nüfusunun yarısını teşkil eden 500 milyona yakın nüfusları ile geride kalan diğer 44 ülke Afrika GSYH'nın sadece üçte birini oluşturmaktadırlar (Leibfritz, Flaig, 2013 s.2).

Bu yüzden küçük ülkelerdeki ekonomik ve sosyal gelişmeler, Afrika'daki büyük sayıdaki insanın refahı için önemlidir (Leibfritz, Flaig, 2013 s.2).

Nijerya ve Libya dünyanın önde gelen petrol üreticisi ve ihracatçısıdır. Kara kıtanın olağanüstü tarımsal potansiyeli tam olarak değerlendirilmemiş olup geniş mineral/maden ve petrol kaynakları güçlü ülkelerin dikkatlerini Afrika kıtasına yönelmesine sebep olmaktadır (Rena 2008 s.2-3).

Soğuk savaş dönemlerinde de süper güçlerin özel ilgisine tabii olan kıta üzerinde son yıllarda Hindistan ve Çin gibi ülkelerin yan ısıra hammadde açığı olan tüm dünya ülkeleri yakından ilgilenmektedir (alıntılayan, Rena,2006a); (aktaran Rena 2008 s.2-3).

Petrol fiyatlarındaki patlama ve son 10 yıldaki yüksek hammadde fiyatları Afrika ekonomilerindeki yeniden yükselmeyi kısmen açıklamaktadır. Ayrıca çoğu ülke konjonktürel olarak daha iyi politik istikrardan ve ekonomik reformlardan faydalandı. Artan büyüme performansı insani gelişmeleri ilerletmesi ve fakirliği azaltmasına rağmen yoksulluk birçok ülkede yüksek seviyededir ve büyümenin

istikrarlı bir şekilde daha kapsamlı sürdürülmesi için daha çok reformlara ihtiyaç vardır (Willi Leibfritz, Gebhard Flaig, 2013, s.5).

Afrika ülkelerinde ekonomik büyüme genel olarak sağlıklı bir şekilde yürümekte olup önümüzdeki yıllarda artacağı beklenmektedir. Her ne kadar kısa dönem riskleri global ekonomi üzerinden kalkmış olsa da gelişmiş ülkelerdeki düzelme göreceli olarak yavaş olacak ve 2012 den itibaren de global ekonomik gelişmeyi azda olsa frenleyecektir (REOSSA, May 2013, IMF).

Global ekonomik durgunluğun halen dünyayı etkilemeye devam ettiği dönemde, güçlü yatırımlar, hammadde fiyatlarının lehte gelişimleri, ihtiyatlı makro ekonomik yönetimler Afrika ülkelerinin gelişiminde önemli rol oynamıştır ve oynamaya devam edecektir (REOSSA, May 2013, IMF).

2004 ile 2008 arasında %6,4 gibi bir reel GDP büyümesi yakalayan Sub-Saharan Afrika ülkeleri global krizin etkileri nedeniyle 2009 yılında %2,7 lik büyüme oranı gerçekleştirmiştir.

Tablo 4 Kuzey Afrika ve Sub-Saharan Afrika Reel GDP Büyüme Oranları (%)

Yıllar	2004-08	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013 ^e	2014 ^e
Sub-Sah ¹	6,4	6,4	7	5,6	2,7	5,4	5,3	5,1	5,4 ^e	5,7 ^e
K. Afrika	-----	6,1	5,9	4,9	3,6	4,1	-0,5	9,8	4,4 ^e	4,5 ^e
Dünya	-----	5,3	5,4	2,8	-0,6	5,1	3,8	3,3	3,6 ^e	4,1 ^e

Kaynak; IMF,2013,Regional Economic Outlook, Sub-Saharan Africa, and Global Employment Trends, 2013, International Labor Organization(Kuzey Afrika-Dünya)

¹ Güney Sudan'ı içermez, ^e tahmini rakamlar

Son 10 yıldan beri dünyanın en hızlı büyüyen 10 ekonomisinin 6'sının Sub-Saharan Afrika ülkelerinin olması bölgenin ne kadar dinamik bir yapıya sahip olduğunun işaretidir (REOSSA, May 2013, IMF).

2010-2011 rakamlarına göre yavaşlamış olsa da 2012 yılında % 5,1'lik büyümeyi yakalayan Sub-Saharan Afrika ülkeleri güçlü bir iktisadi aktiviteye sahiptir. Bu güçlü aktivite yatırım büyümesi ve artan yerli talep tarafından desteklenmiştir (REOSSA, May 2013, IMF).

Güney Afrika bölgenin en büyük ekonomisidir, yapısal darboğazlar ve zayıf dış talep % 2,5'lik yavaş bir büyüme oluşturmaktadır. Güney Afrika ve Nijerya dışında, bölgenin geri kalanı için büyüme ortalama % 5,9 dur. Ülkelerin üçte bire yakını 2013'te, reel kişi başı gelirini artırarak % 6 ve üzeri büyüme göstermiştir. Ancak bu ülkelerin çoğunda fakirlik geniş çaptadır ve işsizlik yüksektir. Bölgede, güçlü yatırım talebi büyümeyi desteklemeye devam etmektedir (World Bank,2014 GEP Report).

Büyüme özellikle petrol ihraç eden ülkeler ile düşük milli gelire sahip ülkelerde güçlü olmasına karşın Euro bölgesi ile sıkı ekonomik ilişkilere sahip orta gelir grubundan ülkelerde önemli bir azalma meydana gelmiş, kırılgan ve fakir ülkeler ise bölgesel averaj büyüme rakamlarının gerisinde kalmıştır. Bazı ülkelerde yaşanan iç karışıklıklar da o ülkelerin büyüme rakamlarını negatif yönde etkilemiştir.

Sıkı para politikaları, iklim koşullarının düzelmesi ve global mal fiyatlarının istikrarlı seyrinin yansıması olarak bölgenin büyük bölümünde enflasyon 2012 de %8,9 iken 2013'te 7,2 ye düşmüştür.(REOSSA, May 2013, IMF).

Hızı azalan enflasyon ve artan yurt dışından gelen havaleler tarafından desteklenen hane bazlı tüketim talebi büyük çapta artmaktadır. Yine de, para

biriminin değerini kaybetmesi, ücretlerin artması ve altyapı yetersizlikleri enflasyonu birçok ülkede çift haneli rakamlarda tutmuştur (World Bank,2014, GEP Report).

Tablo 5 Sub-Saharan Afrika Enflasyon Özeti (%)

Yıllar	1994-									
	2003 ¹	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012 ^e	2013 ^e	2017 ^e
Enf. %	20,2	7,0	7,0	12,6	9,4	7,5	9,7	9,1	7,1 ^e	5,6 ^c

Kaynak; Regional Economic Outlook. Sub-Saharan Africa, IMF,¹ World Economic Outlook, October,2012 e Tahmini rakamlar

Sub-Saharan Afrika'da 2013-2014 döneminde büyüme oranının hızlanarak artacağı ve enflasyon oranlarının azalış trendinde olacağı beklenmektedir. İhraç odaklı sektörlere yapılan yatırımlar büyümenin devamlılığı açısından sürükleyici faktör olup, bölge için büyüme beklentileri global ekonomideki iyileşme görünümüne paralel olarak pozitif yöndedir.

Sub-Saharan Afrika için öngörülen güçlü büyüme beklentileri içsel veya dışsal nedenlerle tersine dönebilir.

Bölge dışından büyüme beklentilerine olası tehditler;

1. Euro bölgesindeki iktisadi durgunluğun birden fazla yıla sarkması,
2. Gelişmekte olan ekonomilere yapılacak yatırımlarda keskin düşüşler şeklinde özetlenebilir.

İlk tehdidin geçerli olması halinde bölgeye etkisi orta şiddette fakat süreğen olup özellikle global ekonomiye entegre olmuş ülke ekonomilerinde daha şiddetli hissedilebilecektir.

İkinci durumda ise büyüme oranlarındaki hissedilir bir yavaşlamaya sebep olsa da bölge ekonomileri ana trendinden kopmadan kısa sürede eski hızına ulaşacaktır.

İfade edilen bu risklerin ışığı altında; uzun dönemli büyüme ve iktisadi gelişme gereksinimlerinin korunması için hızlı büyüme oranlarına sahip dış iktisadi şoklara duyarlı ülkeler ekonomilerini şoklara karşı daha esnek ve korunaklı yapacak politikalara öncelik vermelidir (REOSSA, May 2013, IMF).

2.1. Tarım

Tarım sektörü Sub-Saharan Afrika'sının gelişimi için elzem olup Birleşmiş Milletler 2015 yılında yoksulluğun yarı yarıya azaltılması hedefine ulaşılmasında ana faktördür. Tarım sektörü toplam işgücünün %62'sine istihdam sağlamakta olup sub-Saharan Afrika ülkelerinin milli gelirlerinin %14'ünü oluşturmaktadır (<http://wdi.worldbank.org/table/4.2>) and (Global Employment Trends,2013).

2000'li yıllardan itibaren tarımsal üretim artışlarında başarı sağlanmış olsa da tarım sektörünün gelişmesi için 5 önemli konuya önem verilmesi gerekmektedir.

- 1) Tarımsal ürün pazarları ve ticaretinin sağlanması
- 2) Tarımsal üretim verimliliğinin artırılması (dünyada en düşük verimlilik oranları)
- 3) Tarımsal gelişme için baraj sulama kanalı, elektrik ve tarımsal mekanisasyon gibi alt yapı yatırımlarına öncelik
- 4) Kırsal bölgelerin güvenliğinin artırılması
- 5) Tarımsal politikaların ve Kurumların kurulması ve etkin yönetimi

Güney Afrika gibi ülkeler hariç Afrika kıtası net gıda ithalatçısı hüviyetindedir. İthal edilen malların büyük kısmını tahıl, canlı hayvan, süt ürünleri ve az miktarda sebze ve meyvelerdir. (Fact Sheet: The World Bank and Agriculture Africa,2013)

Bununla birlikte tarımsal ürün ihracatı bazı Afrika ülkeleri için önemli gelir kapısıdır. Sudan ve Burundi gibi ülkelerde ihracatın % 80 den fazlası tarım ürünü iken Gabon ve Ekvatorial Gine gibi ülkelerde bu rakam %1 den azdır.(UNECA and AU 2007; Rena 2007). Afrika ülkelerinin başlıca ihracat pazarı Avrupa ülkeleri olup ürünlerin büyük kısmını balık, meyveler, kabuklu yemişler, pamuk ve sebzeler oluşturur (Berthelemy and Soderling, 2001);(Aktaran Rena,2008 s.3).

2.2. Enerji ve Doğal Kaynaklar

Afrika'nın petrol üretiminde öne çıkan ülkeleri Nijerya, Libya, Cezayir, Mısır ve Angola olmasına karşın açık deniz kuyularının açılması ve gaz rezervlerinin bulunması ile birlikte Gabon, Kongo, Kamerun, Sudan, Mozambik ve Tanzanya gibi ülkeler de uluslararası irili ufaklı petrol şirketlerinin yatırım hedefleri arasına girmişlerdir.

Cezayir, Angola, Libya ve Nijerya büyük petrol üreticileri olup 2005 yılında Afrika petrol üretiminin %75 ini gerçekleştirmişlerdir. Mısır, Libya ve Nijerya'nın izlediği Cezayir Afrika'nın toplam gaz üretiminin % 50 sini gerçekleştirmiştir (World Bank 2007) ;(aktaran Rena,2008 s.5).

Afrika'da son yıllarda görülen doğal gaz üretimindeki artışın iki ana sebebi vardır. İlki doğal gazın artan oranda dünya elektrik üretiminde petrolün yerini alması nedeniyle gaz talebinin artmasıdır. İkinci sebep ise dünyada artan petrol ve gaz

fiyatları üreticilerin iştahını kabartmış ve üretimlerini artırmışlardır (UNECA, Rena 2006a) ;(aktaran Rena,2008 s.5).

2005 yılı itibariyle Afrika'nın kanıtlanmış ham petrol rezervi dünya rezervlerinin % 10,2 si olup doğal gaz rezervi ise dünya rezervlerinin %7,9 dur. Cezayir, Libya ve Nijerya ülkeleri Afrika'nın kanıtlanmış rezervlerinin % 76'sına sahip olup, Angola, Mısır, Gabon ve Sudan'ın toplam rezervdeki payı %18,4 civarındadır. (World Bank, 2006);(aktaran, Rena,2008 s.5). Petrolün yansıra zengin uranyum kaynakları da enerji sektörünün iştahını kabartacak rezervlere sahiptir. Dünya uranyum rezervinin %20 sine sahip olan kıtada DR Kongo, Nijer, Gabon, Güney Afrika ülkelerinde üretim yapılmaktadır.

60 kadar farklı metal ve mineral madeninın çıkartıldığı Afrika; Altın, Platin, Elmas, Uranyum, Magnezyum, Krom, Bakır, Kömür, Nikel, Boksit ve Kobalt üretiminde dünyanın en önemli maden üreticisidir. Dünya maden rezervinin %30'na sahip olan kıta Altın için %40, Kobalt için %60 ve Platin için ise %90 dünya rezervine sahiptir (Rena,2008 s.3).

2.3. Milli Gelirin Sektörel Dağılımı

Afrika ekonomileri yapısal değişim geçirmekte olup hizmetler sektörü büyümenin lokomotifi haline gelmiştir. 2005 yılı itibariyle GDP rakamlarında Endüstrinin %31,4 ve tarımın % 16,9 pay aldığı yerde Hizmetler sektörü %51,7 pay almıştır. 2009 yılına gelindiğinde ise GDP deki payları Endüstri %30,6 ve Tarım % 12,7 ve Hizmet sektörü %56,6 şeklinde gerçekleşmiştir.

Tablo 6 Milli gelirin Sektörel Dağılımı Sub-Saharan Afrika

	2005	2006	2007	2008	2009
TARIM %	16,9	16,4	15,4	12,4	12,7
ENDÜSTRİ* %	31,4	31,9	32,4	32,5	30,6
ÜRETİM %	13,1	12,6	14	13,6	12,9
SERVİS %	51,7	51,8	52,3	55,1	56,6

**Madencilik ve Üretim Dahil*

Kaynak, OECD, Africa fact sheet, Main economic indicator, World Bank, World Development Indicators, 2010 Database, baz alınmıştır.

Tarım sektörünün GDP deki payı 2007 yılı itibariyle %15,4 olmasına karşın, Tarım sektöründeki istihdamın payının %63,1 olması dikkat çekmektedir. Ayrıca endüstri sektörünün GDP'deki payının %32,5'lere kadar çıkmasına rağmen endüstri sektörünün istihdamdaki payının ortalama %8'lerle olması göz ardı edilmemelidir.

2.4. Nüfus ve İstihdam

Nüfus artışı dünyanın en büyük sorunlarından biri olup sürdürülebilir gelişme önünde en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Artan nüfus yetersiz kaynaklara sahip ülkelerin sosyal ve alt yapı harcamaları üzerinde büyük baskı yaratmakta ve yoksulluk döngüsüne neden olmaktadır. Ekonomik ve sosyal gelişmeler ömür beklentisini de uzatmakta olup Sub-Saharan Afrika'daki nüfus artış oranı global averajın oldukça üzerindedir.

Tablo 7 Nüfus, Nüfus Artış Oranları ve Kentsel Nüfus Oranı

Yıllar	Toplam ^a (Milyon)		Yıllık Artış %		Nüfusun Kentsel Dağılımı	
	2012	2030 ^e	2000/2005	2010/2015 ^e	2000	2012
	Cameroon	20,5	28,8	2,3	2,1	45,5
Ethiopia	86,5	118,5	2,5	2,1	14,7	17,2
Ghana	25,5	36,5	2,4	2,3	44	52,6
Kenya	42,7	65,9	2,6	2,7	19,9	24,4
Nigeria	166,6	257,8	2,5	2,5	42,4	50,3
Uganda	35,6	59,8	3,2	3,1	12,1	16
Sub-Sahran	852,5	1284	2,5	2,5	32	37
Dünya	7052,1	8321,3	1,2	1,2	46,7	52,6

Kaynak: Human Develop Report, 2013

^e Orta Düzey doğurganlıkta tahmin edilen.

Dünyada 2012 rakamlarına göre 193,1 milyon işsiz bulunmakta olup, bunların 73,2 milyonu genç işsiz, 119,9 milyonu ise yetişkinlerden oluşmaktadır. 2012 dünya genç işsizlik rakamlarına baktığımızda 12,3% olmasına karşın Kuzey Afrika'da bu oran 23,1% seviyesiyle oldukça yüksektir. Sub-Saharan Afrika ortalamasında ise genç işsizlik 11,7 % seviyesiyle dünya genç işsizlik oranına yakın seviyelerde gözlemlenmektedir (Global Employment Trends,2013).

Araştırma konumuz ülkelerde ve Sub-Saharan Afrika'da nüfus oldukça genç olup işsizlik ve çocuk işçi sorunu çözüm bekleyen önemli sosyal ve ekonomik problemlerden biridir.

Tablo 8 Her İki Cinsiyete göre işsizlik oranı, Dünya ve Bölgesel (%)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Dünya	6,3	6,1	5,7	5,4	5,6	6,2	6,0	5,9	5,8 ^e
Kuzey Afrika	13,2	11,0	10,0	9,6	9,1	9,1	8,9	10,0	9,9
Sub-Saharan	8,5	7,5	7,5	7,4	7,5	7,6	7,6	7,6	7,4

Kaynak: International Labor Organisation Global Employment Trends 2013

Tablo 9 İstihdam/ Nüfus Oranı, Dünya ve Bölgesel (%)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Dünya	61,2	61,2	61,2	61,3	61	60,3	60,3	60,3	60,4
Kuzey Afrika	42	43,4	43,4	44	44,3	44,3	44,5	44,1	43,9
Sub-Saharan	63,8	64,7	64,8	64,9	64,9	64,9	64,8	65	65,2

Kaynak: International Labor Organisation, Global Employment Trends 2013

Tablo 10 İstihdamın sektörler içindeki Payı, Dünya ve Bölgesel (%)

Yıllar	Tarım			Endüstri			Hizmetler		
	2000	2007	2011	2000	2007	2011	2000	2007	2011
Dünya	40,5	35,5	33,3	20,4	22,1	22,6	39,1	42,4	44,1
Kuzey Afrika	32,4	30,9	27,2	19,5	21,1	24	48,1	48	48,9
Sub-Saharan	66,4	63,1	61,8	7,9	8,5	8,7	25,7	28,4	29,5

Kaynak: International Labor Organisation Global Employment Trends 2013

Ağırlıklı olarak tarıma dayalı olan Sub-Saharan Afrika ülkelerinde Tarımdaki İstihdam 2011 yılı itibariyle %61.8 iken dünyadaki bu oran %33.3 tür. Endüstri ve Hizmetler sektöründeki istihdam rakamları da dünya rasyolarının oldukça gerisindedir.

2.5. Makro Ekonomik Veriler

Tablo 11 Araştırma Konusu Ülkelerin GDP ve Kişi Başı GDP Değerleri

Yıllar	GDP 2011 PPP Milyar\$			Kişi Başı GDP 2011 PPP\$		
	2000	2013	FARK	2000	2012	FARK
Kameron	36,5	55,3	51,50%	2297	2550	11,00%
Etiyopya	40,3	111,7	177,20%	611	1218	99,30%
Gana	42,1	92,2	119,00%	2239	3638	62,50%
Kenya	55,6	91	63,70%	1776	2108	18,70%
Nigerya	350,8	918,3	161,80%	2854	5439	90,60%
Uganda	21,4	48,5	126,60%	883	1334	51,10%
Sahra Altı	1502,1	2893,9	92,70%	2261	3171	40,20%
Dünya	61345,1	95365,2	55,50%	10053	13538	34,70%

Kaynak; Human Development Report, 2013

Afrika'nın ekonomik performansı 1980'lerdeki kayıp yıllardan sonra 1990'ların başından beri kayda değer bir gelişme göstererek diğer kıtalara yetişme ümidi artmıştır. Afrika Ekonomik büyümesini 1996'dan 2010 yılına kadar yıllık ortalama %5'lik bir gelişmeyle yaşamıştır. Ayrıca Afrika'nın yıllık GDP büyümesi nüfus artış oranından %2,3 daha yüksek olmasından dolayı ortalama kişi başı GDP 2010 yılında 1995 e göre %46 daha fazladır (*Willi Leibfritz, Gebhard Flaig, 2013 s.1,14*).

Dönem itibariyle milli gelirlerini önemli ölçüde artıran hedef ülkeler nüfus artışlarına paralel olarak kişi başına milli gelir artışlarında önemli gelişmeler sağlamışlardır.

Ancak gerek Kamerun gerekse Kenya GDP artışında ve fert başına milli gelirden bölge ortalamasının gerisinde kalmışlardır.

Tablo 12 Sub-Saharan Afrika'daki Net Doğrudan Yabancı Yatırım(Cari Fiyat, Milyar Dolar)

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
DYS Giriş	20,9	16,9	29,7	38,3	36,5	29,9	41,7	41
DYS Dünya	989	1480	2002	1816	1216	1408	1651	1350

Kaynak; UNCTAD Stat, 2014 statistics

Geleneksel olarak maden ve enerji kaynakları birçok yabancı sermayeyi cezbetmekte olup, özellikle son yıllarda tarım sektörü de ciddi yabancı yatırımcı çekmeye başlamıştır. 1995 yılında 6,7 milyar USD mertebesinde bulunan DYS 2008 yılında 38,3 milyar USD ye kadar yükselimi olup global kriz ile birlikte yeniden azalmıştır. Global rakamlar ile kıyaslandığında direkt yabancı sermaye oranı hak ettiği oranların oldukça altındadır (OECD, Africa Fact Sheet, Main Economic Indicator).

Net dış direk yatırım akışları 2013'te 43 milyar dolar, % 16.2 büyümüştür. Yatırımların çoğu, petrol, gaz ve maden arama ve üretimini desteklemek üzere, doğal kaynaklara akmıştır. Artan tüketici gelirleri nedeniyle telekomünikasyon, finans, perakende satış ve ulaşım gibi hizmetler sektörüne olan DYS akışı da artmıştır. Üretim ve hizmetler sektöründeki tüketici odaklı DYS projeleri son yıllarda

artmıştır. Sonuç olarak, bölgenin gelişmekte olan piyasalara akan greenfield DYS değerindeki payları 2008 de % 7 olup 2012 de % 23 e kadar yükselmiştir (World Bank,2014 GEP Report).

Tablo 13 Afrika Kıtastındaki Ticari Göstergeler

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009
İhracat*	309	362	424	555	374
İthalat*	252	291	368	481	305
İhracat/Dünya %	3	3	3,1	3,5	3
İthalat/Dünya %	2,4	2,4	2,6	3	3,3
Bölgeler Arası Ticaret %	11,3	11,1	11,1	11,2	12

*Kaynak; OECD, Africa fact sheet, Main economic indicator, UNCTAD Handbook of Statistics 2010, baz alınmıştır, *Milyar Dolar*

Afrika global ticaret ölçeğinde marjinal bir büyüklüğe sahiptir. 2009 yılı itibariyle global ihracattaki payı %3 olup global GDP deki payına oldukça yakındır. Dünyanın diğer bölgelerinde bölgesel ticaret önemli bir yere sahip iken bu oran Afrika kıtasında düşük olup ticari partnerleri uzak kıtalardaki ülkelerdir. Global finansal krizin etkilerini dış ticaret rakamlarındaki düşüşlerde izlemek mümkündür (OECD, Africa Fact Sheet, Main Economic Indicator).

Bölgenin ihracat performansı emtia fiyatlarındaki düşüş tarafından olumsuz etkilenmiştir. Tarım ürünleri, metal ve minerallerinin ihracatı Amerikan doları bazında 2013'te sırasıyla yüzde 7,2 ve 5,5 oranlarında düşmüştür. Petrol fiyatı ise bir önceki yılın aynı dönemiyle karşılaştırıldığında sabit kalmıştır. Birçok ülkede ihracat arttıysa da emtia fiyatlarındaki düşüş bölgedeki ihracat gelirlerini azaltmıştır (World Bank,2014 GEP Report).

Tablo 14 Afrika Kıtası Dış Borçlar

	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam Dış Borç(Milyar\$)	291	252,2	283,3	286,8	300,6
Toplam Dış Borç/GDP %	34,7	26,3	25,6	22,4	25,4
Toplam Dış Borç/İhracat %	92,7	68,5	64,8	53,4	80,3
Borç Servisi/İhracat %	21,1	23,8	13,6	12,1	15,9

Kaynak; OECD, Africa fact sheet, Main economic indicator, IMF World Economic Outlook Database October 2009

2009 yılında dış borcu 300 milyar USD ye ulaşan Afrika ülkeleri ihracat gelirlerinin % 16 sini dış borç servislerinde kullanmışlardır. Bu rakam 1990'lı yıllarda %40 civarında olup, azalıştaki en büyük faktör çoklu ve ikili anlaşmalar çerçevesinde dış borç yükünün kısmi olarak silinmesidir.

Sub-Saharan Afrika da ise dış borcun GSYH'na oranı 2008'de % 29.1 olup 2012 yılında tahmini %34'e çıkacağı beklenmektedir. Ancak bu ortalamalar bölgeden bölgeye önemli farklılıklar göstermektedir. Dış borcun GSYH'na oranı Ekvator Gine'de %6 olup Eritre'de bu oran % 12.6'sına kadar çıkmıştır. Bazı orta gelirli ülkeler borç oranlarında bariz yükselişler görülmüştür; 2013'te Gana'da % 50, Cape Verde'de %90 artışlar kaydedilmiştir. Genişleyen mali açıklar ve artan borç oranlarıyla birlikte artan mali zayıflıkların potansiyel büyümeyi azaltabileceği izlemine uyandırmaktadır (World Bank,2014 GEP Report).

2.6. İnsani Gelişim Endeksi

İnsani Gelişim Endeksi (Human Development Index) ; Birleşmiş Milletler Gelişim Programı ile İnsan Gelişim Raporlama Ofisi tarafından ve onlarca bilim adamı ve akademisyenlerin değerli katkıları ile oluşturulmuştur.

Tablo 15 İnsani Gelişim Endeksi (HDI) Değerler

Yıllar	Dünya							
	Sırası	1980	1990	2000	2005	2010	2011	2012
GHANA	135	0,391	0,427	0,461	0,491	0,540	0,553	0,558
KENYA	145	0,424	0,463	0,447	0,472	0,511	0,515	0,519
KAMERON	150	0,373	0,431	0,429	0,453	0,488	0,492	0,495
NİGERYA	153	0,434	0,462	0,467	0,471
UGANDA	161	...	0,306	0,375	0,408	0,450	0,454	0,456
ETOPYA	173	0,275	0,316	0,387	0,392	0,396
Sub-Sahra	—	0,366	0,387	0,405	0,432	0,468	0,472	0,475
Dünya*	—	0,561	0,600	0,639	0,666	0,690	0,692	0,694

* Dünyadaki ülkelerin yarısından azı dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Kaynak, Human Development Report, 2013

Raporun ortaya koyduğu en önemli unsurlardan birisi artık sorunların daha kompleks ve sınır tanımayan bir yapıda olduğu ve yoksulluğun yok edilmesi, iklim değişikliği, barış ve güvenlik gibi konulardaki çözümlerin ise daha koordinasyon gerektirdiğini göstermektedir. 2000 yılına göre 2012 yılında rapora konu tüm ülkelerin eğitim, sağlık, yaşam süresi ve gelir gibi kalemlerdeki HDI rasyolarının olumlu yönde düzeldiğini göstermektedir.

BM HDI tarafından ölçülen insani gelişim endeksinde Afrika ülkelerinin ilerleme yaşamasında yüksek ekonomik büyüme performansı önemli rol oynamıştır. Afrika ülkelerinin HDI sı 1990-2000 arasında yaklaşık %4, 2000-2011 arasında ise %12'lik bir artış performansı göstermiştir.

1990'lardan sonraki yüksek büyüme trendi fakirliği bir nebze azaltmasına rağmen 1996'da %50 oranıyla zirveye ulaşan fakirlik trendi daha sonraları düşüş

eğilimine geçmiştir. Ancak Afrika'daki fakirlik oranı hâlâ 2010 yılı rakamlarıyla %40'ın üzerindedir. Yüksek hızlı büyüme performansı fakirliği azaltıyor gibi görünse de yavaş büyüme hızı dönemlerindeki fakirlik esnekliği karşılaştırıldığında siyasi ve ekonomik açıdan elit olan tabakanın kendilerini zenginleştirdiği ve kârların çoğunun nüfusa göre dağılımın belli bir kesimde toplandığı gözlemlenmektedir. Bu da bize ekonomik kalkınmanın sadece yüksek büyüme ile değil kapsamlı kurumsal alt yapı ve reformlarla mümkün olabileceğini gösteriyor (Willi Leibfritz, Gebhard Flaig, 2013 s.1,14).

2050 yılı itibariyle Sub-Saharan Afrika ülkelerinde HDI % 52 oranında yükselerek 0,402'den 0,612'ye çıkacağı beklenmektedir. Bu durum özellikle yoksulluk ile mücadelede olumlu etkiler yaratacaktır. Eğitimin iyileştirilmesi ve genel nüfusun eğitim seviyesinin yükseltilmesi yolunda gerekli önlemlerin alınmaması halinde düşük HDI rasyosuna sahip ülkelerin gelecek jenerasyonları da yoksulluk ile savaşmaya devam edecekler (HDI Report, 2013).

HDI sıralamaları 2012 verilerine göre 186 ülke dikkate alınarak hazırlanmıştır. Araştırma konusu ülkelerden Nijerya, Uganda ve Etopya yıllar itibariyle olumlu bir trend izleyerek HDI rasyolarını artırırsa da Sub-Saharan ortalamalarının altındadır.

BÖLÜM 3

DÜNYA ASKERİ HARCAMALARINA GENEL BAKIŞ

Dünyamız 2008 yılından bu yana %5 daha az barışçıl hale gelmiştir. En barışçıl toplam 20 ülke arasında 13 ülke ile Avrupa en sakin ve barışçıl kıtadır. Savaşın yakıp yıktığı Afganistan yine sıralamanın en dibinde olup Suriye'nin skoru 2008 den bu yana %78 azalmıştır.

2013 yılında savaş ve şiddet ekonomisinin tutarı yaklaşık 9,5 trilyon dolar civarında tahmin edilmekte olup bu rakam Dünya Milli Gelirinin % 11 ne tekabül etmektedir. Bu harcamaların % 50 azaltılması halinde gelişmekte olan ülkelerin borçlarının tamamı silinebilir (World Peace Report,2013).

3.1. Dünya Genel Görünümü

Dünya askeri harcamaları 2012 yılında 1756 milyar dolar olarak tahmin edilmekte olup bu rakam global GDP'nin %2,5 ve kişi başına 249 dolar askeri harcamayı temsil etmektedir.

Toplam askeri harcamalar reel rakamlar ile 2011 e göre % 0,4 azalmış olup bu azalma 1998 den beri bir ilktir. Buna rağmen toplam askeri harcamalar 2. Dünya savaşından 2010 yılına kadar olan dönemde en yüksek rakamı teşkil etmektedir.

2008 finansal krizini takip eden iktisadi durgunluk nedeniyle Kuzey Amerika ile Batı Avrupa'da uygulanmakta olan ekonomik kemer sıkma politikaları 2011-2012 döneminde dünya silah endüstrisi satışlarını etkilemeye başlamıştır. Global kriz ve

sonuçlarının silah endüstrisindeki etkisi benzer yönde olmayıp firmalar bazında farklılıklar göstermektedir (SIPRI Yearbook, 2013).

2001 rakamlarına göre gelir seviyeleri yüksek (kişi başı gelir düzeyi 9266 USD ve üzeri) 32 ülkenin yaptığı askeri harcamaların payının toplam harcamaların %75'ini kapsadığı ve dünya nüfusunun %16 sına tekabül ettiği ifade edilmektedir. Buna karşın en fakir 58 (kişi başı gelir düzeyi 755 dolar ve altı) ülkenin askeri harcamaları, bu fakir ülkelerin dünya nüfusunun %41 ini temsil etmesine rağmen dünya askeri harcamalarındaki payları %4'lü rakamları göstermektedir. Ayrıca kişi başı geliri 755 dolar ve altında çok düşük gelirli ülkelerin toplam borcu, bu gelir seviyesi yüksek (kişi başı gelir düzeyi 9266 USD ve üstü) 32 ülkenin askeri harcama rakamlarına yakındır. Onların 2001 deki toplam borcunun %60'ını sadece USA' nın askeri harcamaları karşılayabilmektedir (SIPRI Yearbook,2004).

Askeri harcamaların kısıtlanması üzerine sürmekte olan politik tartışmalar en büyük silah pazarı ve üreticisi olan ABD'yi belirsizliklere sürüklemesiyle birlikte hem ABD li hem de Batı Avrupalı firmalar; Asya, Latin Amerika ve Orta Doğu gibi dünyanın diğer bölgelerinde satışlarını artırma gayreti içine girmişlerdir.

Her bir şirket ekonomik durgunluktan minimum düzeyde etkilenmek için küçülme, ürün odaklanması, ürün çeşitlendirilmesi, ihracat ve diğer yöntemleri uygulamaya çalışmaktadır.

İktisadi durgunluk ortamına ayak uydurmak ve müşteri taleplerini yerine getirebilmek için silah sanayi şirketleri mevcut üretim ve dağıtım güçlerini artırmak için sektördeki diğer şirketleri satın alma/birleşme gibi opsiyonların yanı sıra yeniden yapılanmaya da başvurmaktadır. Hükümetler istihdam sağlama kapasitesi retoriğini kullanarak silah endüstrisini desteklemek üzere yabancı pazarlara açılım yapacak

şirketlere ihracat teşviki, maliyet azaltmaya yönelik destekler gibi teşvikler uygulamaktadırlar (SIPRI Yearbook, 2013).

Buna mukabil silah harcamalarını kısmayan ülkeler bu durumu silah ithalinde daha iyi koşullar için pazarlık konusu yapmakta ve/ya kendi silah endüstrilerini kurmak için kendi lehlerine kullanmaktadırlar.

Tablo 16 En Büyük 10 Silah Üretici Şirket

Şirketler	Silah	
	Satışları m.\$	Kâr m.\$
1 Lockheed Martin	36 270	2 655
2 Boeing	31 830	4 018
3 BAE Systems (UK)	29 150	2 349
4 General Dynamics	23 760	2 526
5 Raytheon	22 470	1 896
6 Northrop Grumman	21 390	2 118
7 EADS (trans-Europe)	16 390	1 422
8 Finmeccanica (Italy)	14 560	-3 206
9 L-3 Communications	12 520	956
10 United Technologies	11 640	5 347

Kâr rakamlarına şirketlerin Askeri olmayan gelirler de dahil tüm aktiviteler dahildir.(m.; milyon)

Kaynak, SIPRI yearbook 2013

Ayrıca uluslar arası konvansiyonel silah transferi 2003-2007 ve 2008-2012 arasında %17 kadar artış kaydetti. 2008-2012 yıllarındaki en büyük silah tedarikçileri ise USA, Rusya, Almanya, Fransa ve Çin olmak üzere 5 ülkedir. Bu 5 ülkenin global

askeri ihracattaki payları; USA %30, Rusya %26, Almanya %7, Fransa %6 ve Çin %5 olmak üzere toplam payın %75 ini oluşturmaktadır. (SIPRI Yearbook, 2013)

Tablo 17 Silah Ticaretinin En Önemli İthalatçı ve İhracatçıları

İhracatçı	Global %	İthalatçı	Global %
1. USA	30	1. Hindistan	12
2. Rusya	26	2. Çin	6
3. Almanya	7	3. Pakistan	5
4. Fransa	6	4. Güney Kore	5
5. Çin	5	5. Singapur	4
6. İngiltere	4	6. Algerya	4
7. İspanya	3	7. Okyanusya	4
8. İtalya	2	8. USA	4
9. Ukrayna	2	9. UAE	3
10. İsrail	2	10. S. Arabistan	3

Kaynak, SIPRI Yearbook 2013, summary

Tablo 18 Bölgelere göre ve Dünyadaki Askeri Harcamalar (2011 sabit fiyatlarla Milyar Dolar)

	1988/1990*	1991/2001*	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kuzey Afrika	3,86	4,1	6,7	7	7,6	7,9	7,9	8,5	10,1	11	12	15,1	16,2
Sub-Saharan	13,76	11,4	14,3	13,7	15,6	16,3	18	18	20,2	20,5	21,6	22	22
Kuzey Amerika	566	476	462	524	571	598	607	625	671	724	743,2	734,7	691
Latin Amerika()	50,72	42,9	52,5	47	49,5	53,9	57,7	60,9	65,9	69,4	74,1	73,3	76,3
Asya ve Okyanusya	146	182	224	234	247	260	275	296	312	348	355	369	382
Avrupa	724	367	374	380	383	387	397	408	419	428	419	411	419
Orta Doğu	65,1	71,2	80,2	83,6	89,4	97,5	105	110	106	109	115	117	128
Dünya	1569,6	1119,9	1214,5	1289,2	1362	1420,3	1468,2	1525,3	1605,1	1711	1739,3	1741	1732,8

Kaynak: SIPRI Yearbook, database 1988-2012

()Brezilya'daki belirsizliklerden dolayı 1990 daki kesin olmayan aşırı askeri harcama yüksekliği, Brezilya'daki aşırı yüksek enflasyondan kaynaklanmaktadır ve Güney Amerika'nın Harcamaları bu yüzden yüksek görüntü sergilemektedir.

** Verilerin Yıllar Arası aritmetik Ortalama Değerleridir. Not:1991 Dünya Askeri Harcama verisi mevcut olmadığından, ortalama değerlerde hesaba katılmamıştır.*

3.2. Bölgelere Göre Askeri Harcamalar

ABD askeri harcamaları 2012 yılında reel rakamlarla %5,6 oranında azalmıştır. Bu azalış 2011 deki % 1 lik düşüş ile birlikte 2. Dünya savaşı sonrası ABD askeri harcamalarının gidişatına yönelik stratejik yönünü tanımlamaktadır. Bununla birlikte 2012 yılındaki 685,3 milyar dolarlık askeri harcamalar reel bazda 2001 yılına göre %69 artmış olup bu artışta 2003 senesinde başlayan ‘‘Terörle Savaş’’ ve Irak operasyonu etkili olmuştur (SIPRI Yearbook, 2013).

Tablo 19 2012 Askeri Harcamalarının Bölgesel Tutarları ve Oransal Değişimi

	Harcamalar Milyar \$	Değişim Oranı %
Yıllar	2012	2012
Afrika Kıtası	39,2	1,2
Kuzey Afrika	16,4	7,8
Sub-Saharan Afrika	22,7	-3,2
Amerika Kıtası	782	-4,7
M. Amerika ve Karaipler	8,6	8,1
Kuzey Amerika	708	-5,5
Güney Amerika	65,9	3,8
Asya ve Okyanusya	390	3,3
Orta ve Güney Asya	59,8	-1,6
Doğu Asya	268	5,0
Okyanusya	28,2	-3,7
Güney Doğu Asya	33,7	6
Avrupa	407	2
Doğu Avrupa	100	15
Batı ve Orta Avrupa	307	-1,6
Orta Doğu	138	8,3
Dünya Total	1756	-0,4

Kaynak, SIPRI Yearbook,2013, Harcamalar Cari 2012 Milyar \$,

2012 yılı boyunca ABD’de politik arenada tartışılan en sıcak konu Amerikan askeri harcamalarının gelecekteki miktarı ve trendi olmuştur. Gelecekte yapılacak askeri harcamaların karar verme süreçleri; hükümetin halen yüksek ve artmakta olan borcuna dayandırılmış olup, hükümet borçları ise borçlanma limiti ve bütçe açıklarına endekslenmiştir. Borçlanma limitleri ve miktarlarına ait tartışmalar bir bakıma ABD askeri harcamalarının yönü ve derecesine ilişkin savaş sonrası ülke güvenliği ve gelecek güvenlik tehditleri algılaması gibi güvenlikle ilgili konulara gölge düşürmüştür (SIPRI Yearbook,2013).

Rus askeri harcamalarındaki artış trendi 1999 yılında başlamış olup 2012 yılında en yüksek seviyesine reel rakamlarla %16 artarak ulaşmıştır. 2013-2015 yılına ait taslak bütçe çalışmaları 2015 yılında nominal rakamlarla askeri harcamalarda %40 artış öngörmektedir. Bazı gözlemciler tam olarak uygulanmasından şüphe duysa da 2011-2020 Devlet Silahlanma Programı çerçevesinde büyük beklentilerle ordusunu geniş reformlara tabii tutacak olan Rusya çok büyük askeri harcamaları gerçekleştirecektir. 2012 global askeri harcamalarının dağılımına bakıldığında özellikle Doğu Avrupa ve gelişmekte olan ülkelere doğru bir kayış olduğu gözlemlenmektedir. Batı ve Orta Avrupa’daki askeri harcamalar ekonomik krizi takiben alınan ekonomik önlemler neticesinde azalmaya devam etmektedir (SIPRI Yearbook,2013).

Orta ve Güney Asya, Kuzey Amerika, Okyanusya ile Batı ve Orta Avrupa da 2003-2009 arası dönemdeki artışı 2009-2012 dönemindeki azalma izlemiştir. Sub-Saharan Afrika, Doğu Asya ve Latin Amerika da askeri harcamaların artış hızında önemli azalmalar görülürken, Doğu Avrupa, Güney Doğu Asya da daha küçük azalmalar meydana gelmiştir. Buna karşılık Ortadoğu ve Kuzey Afrika da askeri harcamalarındaki artış oranları yükselmiştir. 2010-2011 döneminde toplam global

askeri harcamalarda görülen büyümedeki azalışı 2012 yılındaki düşüş takip etmiştir (SIPRI Yearbook,2013).

3.2.1. Silahlanmanın Ardındaki Motivasyon ve Belirleyici Faktörler

Dünya savaşı sonrası ortaya çıkan silahlı çatışmaların büyük bir çoğunluğu iç savaş şeklinde olup konvansiyonel silahlar kullanılmıştır. 1980'ler ve 1990'lar da her yıl 30 ilâ 40 arası silahlı çatışma çıkmıştır. Bu çatışmaların büyük bir çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde çıkmıştır. Dünyanın en az gelişmiş ilk 20 ülkesinin 15 tanesi büyük iç savaflara karışmış olup, az gelişmiş ülkelerin yarısından fazlası da yine iç savaşların yaşandığı topraklar olmuşlardır (Harris, 1996; 269) ,(Holtzman, 1998);(aktaran Mohammed 1999 s.1).

İç savaşlar ve silahlı çatışmalar doğrudan askeri harcamaları artırmıştır. Politik ve askeri olarak çatışmaları kısa sürede bitirmek için çok pahalı silah ve mühimmatların alımı ile askeri personel harcamalarının finansmanı savaşın maliyetini de ortaya koymaktadır. Ulusal bağlamda az gelişmiş ülkelerin askeri harcama seviyelerini belirleyen en önemli faktör içinde buldukları silahlı çatışmalardır. İç savaş ve silahlı çatışmalar ülkelerin savunma sektörüne yaptıkları harcamaları artırmaktadır (Mohammed,1999 s 1-22).

Askeri harcamaların belirleyici faktörlerinin analizi ile ilgili çalışmalar bize bürokratik, politik, ekonomik ve stratejik faktörlerin bölgesel ve global olarak önemli rol oynadığını göstermektedir.

Gözlemsel verilerde bu bulguları desteklemektedir, Örneğin (Muhammed,1996) 1960-1990 arası 40 Afrika ülkesinin askeri harcama faktörlerini hem zaman hem de panel kesit veri (cross-sectional) analizine tabii tutmuştur. Afrika ekonomilerdeki ordunun yükünün ulusal ve bölgesel bazda oldukça kompleks

ekonomik, politik ve stratejik faktörlerden etkilendiğini analiz sonuçları da teyit etmiştir. Güvenlik ve istikrarın korunması ihtiyacı ile ülke/hükümete karşı tehditlerin bertaraf edilmesi en önemli faktör olarak görülmektedir.

Savaş ve iç savaş askeri harcamalar ile askeri yüklerin artmasında önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (alıntılayan, Mohammed,1996a); (aktaran, Mohammed 1999 s.22).

3.2.2. Ekonomik Faktörler

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan silahlı çatışmaların arkasındaki en önemli faktörün ekonomik koşullar olduğu belirtilmektedir. Yavaş ekonomik büyüme, artan yoksulluk, ve kötü gelir dağılımı, elektrik yol su gibi basit altyapı yokluğu, sağlık eğitim gibi sosyal servislerin yetersizliği, büyük bölgesel farklılıklar, tarım arazilerine erişilebilirlik ve doğal kaynakların tükenmesi gibi faktörler iç savaş ve silahlı çatışmaları körükleyen sosyo-ekonomik faktörlerdir. Bu ekonomik faktörler; marjinal bölgeleri ve yaşayan toplulukların umutsuzluğunu fakirliğini ve düşük kırıklığını tetikleyerek gelişmekte olan ülkelerde iç savaşlara neden olmaktadır.

3.2.3. Siyasi ve Sosyolojik Faktörler

Çatışma teorileri; sivil anlaşmazlıklar ve çatışmalarla ilgili olarak ekonomik, çevresel, sosyal, kültürel ve dinsel faktörler arasındaki kompleks bağlantılara atıfta bulunurlar. Bu faktörlerin görece ağırlığı ve önemi bir bölgeden öbürüne çatışmayı yaratan faktöre göre değişiklik gösterir.

Gelişmekte olan ülkelerdeki silahlı çatışmaların arkasındaki en belirgin politik faktörleri; kuvvetler ayrılığı prensibinin uygulanmaması, siyasi yönetimin merkezileştirilmesi, rejim yöneticilerinin yolsuzlukları, demokratik yönetim

kurumlarının oluşturulmaması ve insan haklarına ve demokratik kurallara saygısızlık olarak sıralamak mümkündür.

3.2.4. Diğer Faktörler

Çevresel stres ve kıt doğal kaynakların paylaşımına yönelik rekabetin yanı sıra çevresel faktörler ile iktisadi fayda(katkı) bir çok gelişmekte olan ülkelerdeki iç savaş ve silahlı çatışmanın kaynağıdır.

Homer-Dixon (1990) yapmış olduğu çalışmada çevreciliğe ait 7 büyük problem yumağının (sera etkisi, ozon deliği, ormansızlaştırma, asit yağmuru, toprak erazyonu, tatlı su kaynaklarının aşırı kullanımı, balık stoklarının aşırı avlanması) 4 kategoride ifade edilebilecek sosyal etki yaratabileceği (üretimde azalma, tarımsal üretimde değişim, nüfus hareketleri ile kurumların ve sosyal davranış kalıplarının negatif etkilenmesi) ve bunların da;

- **Tatminsizlik**
- **Grup kimliği ve**
- **Yapısal çatışmalar**

şeklinde 3 tip çatışma yaratacağını belirtmiştir.

Tatminsizlik çatışması halkın kesin bir yoksunluk duygusu içerisinde olmaları veya ulaştıkları ile beklentileri arasındaki tatmin/tatminsizlik farkının büyümesi nedeniyle düşmanca tavır takınmaları neticesinde ortaya çıkar.

Grup kimliği çatışması etnik, dini ve milliyetçilik dürtüler nedeniyle ortaya çıkan bireylerin bir gruba ait olmak veya bir başka gruba karşı gelmek üzere aidiyet duygusuyla kalkıştığı çatışmaları ihtiva eder.

Yapısal çatışmalar tarafların dışsal (sosyal veya maddi) gerginlikler çerçevesinde rasyonel hesaplamalarından kaynaklanmaktadır (alıntılayan, Homer-Dixon,1990,2001); (aktaran, Mohammed,1999,s.3-4).

3.3. Ülkelerdeki Barış ve Huzur Ortamı

Global Barış Endeksi (GPI) Ekonomi ve Barış Enstitüsünce 23 farklı göstereyi incelemek suretiyle 2012 yılında 158, 2013 yılında ise 162 ülkeyi içinde buldukları barış ortamına göre sıralamaktadır.

2008 den beri Kuzey Amerika hariç tüm bölgelerde barış endeksi gerilemiştir. Avrupa ve Asya-Pasifik bölgelerindeki barış endeksi gerilemeleri minimum düzeyde olsa da Rusya, Euro Asya, Ortadoğu, Kuzey Afrika ile Latin ve Orta Amerika'da gerilemeler daha fazladır.

Arap Baharı ayaklanmalarının Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı en az barışçıl bölge haline getirmesi nedeniyle 2007 den beri yayınlanan GPI de ilk defa Sub-Saharan Afrika ülkeleri son sıralardan üst basamaklara çıkmıştır.

Tablo 20 Global Barış Endeksi (GPI)

	Sıra	Skor	Skor	Sıra
	2012	2012	2013	2013
İzlanda	1	1,133	1,162	1
Danimarka	2	1,239	1,207	2
Y. Zelanda	2	1,239	1,237	3
Gana	50	1,807	1,899	58
Kamerun	97	2,113	2,191	108
Uganda	98	2,121	2,18	106
Kenya	120	2,252	2,466	136
Türkiye	130	2,344	2,437	134
Etiyopya	137	2,504	2,63	146
Nijerya	146	2,801	2,693	148
Irak	155	3,192	3,425	159
Sudan	156	3,193	3,242	158
Afganistan	157	3,252	3,44	162
Somali	158	3,292	3,394	161

Kaynak, Global Peace Index, 2013 Institute For Economics & Peace

Son 6 yılın verileri dikkate alındığında en iyi gelişme gösteren ülkeler Çad, Gürcistan ve Haiti olurken en kötü performans gerilemesi Suriye, Libya ve Ruanda da meydana gelmiştir. En kötü performans ölçümleri intihar sayısı, suç algısı ve şiddet içeren gösterilerdir. En iyi 3 performans ise siyasi terör derecesinde azalma,

askeri harcamaların GDP ye oranının azalması ile ordu personeli sayısının azalmasıdır.

İlginç olan noktalardan birisi nüfus ile ilgili olup ülke nüfusu 1-25 milyon arası olan ülkeler en yüksek barış endeksine sahip iken nüfusu 100 milyonu aşan ülkeler düşük barış endeks rakamlarına sahiptirler.

1980'lerden ve 1990'ların başından itibaren kıtadaki politik çatışmalar bir nebze de olsa azalmışken Afrika Kıtası sorunlarıyla tamamen baş edememiştir. Liberya da 1999 dan 2003 yılına, Dem. Kongo'da 1998- 2003 yılları arası ve Côte d'Ivoire 2002-2007 yılları arasında iç savaşlar yaşanmıştır. Côte d'Ivoire (2011) ve Kenya'daki (2007/2008) yıllarındaki seçimler sonrası yaşanan iç karışıklık da ekonomilerine zarar vermiştir. Ayrıca Zimbabwe'nin ekonomisi Cumhurbaşkanı Mugabe'nin yıkıcı politikaları nedeniyle uzun süren ekonomik buhran yaşamıştır.

Politik çekişmelerin en son örneği Tunus, Mısır ve Libya'daki devrimlerle olan Arap baharıdır. Tunus ve Mısır'da politik kargaşa ve güvenlik sorunu özellikle turizmi ve yatırımı etkilemiştir. Tunus ta GDP büyümesi 2011'de yaklaşık % 2 oranlarını yaşarken, Mısırın ekonomik büyümesi %5 ten % 2 kadar gerilemiştir. Libya'da savaş petrol üretimini geçici olarak durdurmuş ve GDP 2011 yılında yaklaşık % 60 civarında azalmıştır (Willi Leibfritz, Gebhard Flaig, 2013 s.1,14).

Savaş ve şiddet ekonomisinin tutarı yaklaşık 9.5 trilyon USD civarında tahmin edilmekte olup Dünya Milli Gelirinin % 11 ne tekabül etmektedir.

Bu harcamaların % 50 azaltılması halinde gelişmekte olan ülkelerin borçlarının tamamı silinebilir (World Peace Report, 2012-2013).

BÖLÜM 4

SUB-SAHARAN AFRİKA ÜLKELERİNDEKİ ASKERİ HARCAMALARA GENEL BAKIŞ

Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğunun bağımsızlığına kavuştuğu 1960'lardan sonra yaşanan savaşlar ve iç çatışmalarda 50 milyona yakın insan hayatını kaybetmiştir.

Bu çatışmalar ülkelerin alt yapılarını yok etmiş, sosyal sermayelerini çökertmiş ve kaynakların heba edilmesinden dolayı ülkelerin hepsinde insanları yokluk ve yoksulluk içinde bırakmıştır. 1990-2001 yılları arasında 12 yıllık dönemde Afrika'da 19 askeri çatışma meydana gelmiş olup dünyadaki herhangi bir bölgedeki çatışmaların bir hayli üstündedir. Çatışmalar geniş bölgeleri kapsadıkça yıkıcı olmaktadır.

Üstelik savaşlar ülke kaynaklarının silah ve ordu harcamalarına kanalize edilmesini zorunlu kılarak eğitim, sağlık ve alt yapı yatırımları gibi harcamalara yeteri pay ayrılmamasına neden olmaktadır (Wuyi Omitoogun,2003, İntroduction).

Dönemin UN Genel Sekreteri Kofi Annan 1998 yılında çatışmaların sebepleri ve kalıcı barışın korunması ile ilgili bir toplantıda Afrika ülkelerinin askeri harcamalarının GDP'nin %1,5 altına düşürülmesi ve gelecek 10 yıl içinde ise Askeri harcamalardaki büyümenin %0 olması gerektiğini ifade etmiştir (alıntılayan, United Nations, The causes of conflict and the promotion of durable peace and sustainable development in Africa, Report of the Secretary-General, UN document A/52/871-S/1998/318, 13 Apr. 1998, p. 7);(aktaran, Wuyi Omitoogun,2003).

Bu çağrı; askeri harcamalar konusuna dikkatleri çekmiş ve bu konuda güvenilir rakamların elde edilmesi ve milli gelirlerine göre orantısız askeri harcamalar yapan ülkelerin ekonomik verilerinin daha derinlemesine incelenmesi sonuçlarını doğurmuştur. Ekonomik kaynaklarını savaşlara ve iç çatışmalara kanalize eden ülkelerde yaşanan yoksulluk nedeniyle Afrika kıtasındaki askeri harcamalar, savaş ve geri kalmışlık/yoksulluk ilişkisini araştıranların ilgi odağı olmuştur (Wuyi Omitoogun,2003, İntroduction).

Uzun yıllardan beri Afrika Burnundaki ülkelerden Jibuti, Eritre, Etopya, Kenya ve Somali organize şiddetin esiri olmuşlardır.

Tüm bu ülkelerde 2001-2010 döneminde devletlerarası savaşlar, toplumsal çatışmalar ile bir grubun diğer grup ya da topluluklara uyguladığı şiddet ve teröre sıkça rastlanmıştır. Afrika Burnundaki devletlerarası olmayan çatışma sayısı 77 olup dünyada olan tüm çatışmaların %35 inin meydana getirmektedir (SIPRI Yearbook 2012).

Devletlerarası çatışmalar daha az sayıda olup sadece 2001-2010 döneminde 5 adet kayda geçmiştir. Özellikle sivillere karşı işlenen şiddet genelde 6 grup tarafından gerçekleştirilmektedir. Bölgedeki ülkeler komşu ülkelere askeri yönden daha fazla müdahil olmaktadır. Somali'deki Geçici Federal Hükümete komşuları Kenya ve Etopya askeri destek verirken çatışma içinde olduğu Al-Shabab örgütüne diğer komşu Eritre silah ve eğitim desteği vermektedir (SIPRI Yearbook 2012).

4.1. Askeri Harcama Verilerinin Önemi ve Elde Edilmesinde Yaşanan Güçlükler

Askeri harcamalara ait veriler; iyi bir yönetimin göstergesi olarak verilerdeki şeffaflık ile donör ülkelerin bu verilerin ışığı altında karar alma talepleri nedeniyle

son yıllarda önem kazanmıştır. Uluslararası ekonomik ve politik arenanın önemli aktörleri 1980'lerden itibaren özellikle askeri harcama kalemleri ve tutarları ile ilgili verileri araştırmakta ve akademik çalışmaların konusu yapmaktadır. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası yardım örgütleri ile ikili anlaşmalar ile yardım öngören kuruluşlar; gelişmekte olan ülkelerdeki askeri harcamaları ile geri kalmışlık, yoksulluk ve çatışmalar arasındaki doğrudan ilişkiye özel önem atfetmeye başlamışlardır.

Ayrıca askeri harcamalar 3 ana nedenden dolayı tüm ülkeler için önem taşımaktadır.

İlki; güvenilir veriler ordunun rolü ve görevlerinin tanımlanması ve tartışılması için iyi bir ortam oluşturur.

İkincisi; devlet bütçesi içinde askeri ve sivil sektörün paylarının ne olması gerektiği konusunda sağlıklı tartışmaları beraberinde getirir ve savunma harcamalarının boyutunu göz önüne serer.

Üçüncüsü; güvenilir ve standart haldeki veriler uluslararası görüşmelerde ülkelerin karşılaştırılması ve müzakere konularını kolaylaştırır(Wuyi Omitoogun,2003: Background).

4.2. Analize Konu Olan Sub-Saharan Afrika Ülkelerine Genel Bakış

1970'te 3,6 milyar olan dünya nüfusu 2011 yılında 7 milyara ulaşmış olup eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte nüfus artış oranı azalması beklenmektedir. Gelişme sadece insan sayısı ile değil aynı zamanda nüfusun yaş yapısıyla da alakalıdır. Genç ve yaşlı nüfusun çalışan nüfusa (15-64) bölünmesi ile bulunan ülke demografik bağımlılık rasyosu giderek artan bir öneme sahip olmaktadır. Uygun eğitim politikalarını devreye soktukları müddetçe genç nüfusa sahip fakir ülkeler bu

demografik yapıdan fayda sağlayabilirler. Özellikle kızların eğitimi demografik bağımlılık rasyosuna sahip ülkelerde daha da önem taşımaktadır. Eğitimli kadınlar daha az, daha eğitilmiş ve daha sağlıklı nesiller yetiştirmektedir. Üstelik eğitimli kadınlar eğitimsizlere göre daha yüksek maaşlarla iş bulabilmektedirler (HDI Report, 2013).

Tablo 21 Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Değerler

	HDI Sıra	HDI Değer	Ortalama Ömür Beklentisi	Ortalama Eğitim Yılı	Okul Süresi	Kişi Başı GNI 2005 PPP\$
Yıllar	2012	2012	2012	2010	2011	2012
Gana	135	0,558	64,6	7	11,4	1684
Kenya	145	0,519	57,7	7	11,1	1541
Kamerun	150	0,495	52,1	5,9	10,9	2114
Nijerya	153	0,471	52,3	5,2	9	2102
Uganda	161	0,456	54,5	4,7	11,1	1168
Etopya	173	0,396	59,7	2,2	8,7	1017
SUB SAHARAN		0,475	54,9	4,7	9,3	2010
DÜNYA		0,694	70,1	7,5	11,6	10184

Kaynak, Human Development Report, 2013

Araştırmamıza konu tüm ülkeler dünya ortalama ömür beklentisinin altında kalmakta olup, daha da kötüsü Kamerun ve Nijerya rakamları Sub-Saharan ortalamalarının altında olmasıdır.

Yasal eğitim süreleri dünya rakamlarına yakın olmakla birlikte gerçekte eğitim süreleri Gana ve Kenya da en iyi, buna karşılık en kötüsü Etiyopya'dır. 2000 yılında Uganda ve Etopya'nın askeri harcamalarının GDP' ye oranı dünya

oranlarından bile yüksektir. Etopya, hem komşuları Eritre hem de Somali ile savaş halinde olup kendi içindeki Oromo azınlığı ile de askeri çatışma halindedir, Bu durum Etopya da askeri harcamaların yüksek olmasına neden olmaktadır.

Tablo 22 Analize Konu Olan Sub-Saharan Ülkelerinin Askeri Harcamaları ve GDP'ye Oranları

Yıllar	2011 Sabit (Milyon \$)				% GDP'ye Oranı			
	1990	1994	2000	2012	1990	1994	2000	2012
Cameroon	228	186	246	372	1,5	1,3	1,3	1,3
Ethiopia	720	216	1129	329	8,5	2,4	7,5	0,8
Ghana	30	59,3	94,4	119	0,3	0,5	0,7	0,3
Kenya	843	336	425	694	2,9	1,6	1,3	1,9
Nigeria	656	513	899	2100	0,9	0,8	0,8	1,1
Uganda	100	121	204	250	3	2	2,5	3,2
Sub-Sah	13600	11000	14000	22000	3	2,6	1,9	1,2

Kaynak, Sipri yearbook,2012 Database

2010 yılında ise Kenya, Kamerun ve Uganda'da Askeri Harcama/GDP rasyosu Sub-Sahara ülkelerinden yüksek çıkmaktadır.

Etopya, Kamerun ve Uganda sahip oldukları sorunlar nedeniyle gerek komşu devletler gerekse ülke içi azınlıklar ile çatışmalar ve hepsinden önemlisi rejimlerindeki iktidarların sivil ve askeri güçler arasında el değiştirmesi nedeniyle askeri harcamaları sürekli olarak GDP'lerine oranla yüksek seyretmektedir.

Tablo 23 Analize Konu Ülkelerin Ekonomik Göstergeleri ve Kamu Harcama Verileri

		Ekonomi					Kamu Harcamalarının GDP'deki Payı								
		GDP 2005 PPP Miyar \$	GDP Kişi Başı 2005 PPP	Brüt Sermaye Oluşumu % GDP	Tüketici Fiyat Endeksi 2005=100	Devlet Genel Cari Harcamaları %GDP		Sağlık % GDP		Eğitim % GDP		Askeri % GDP		Toplam Borç Servisi %GDP	
Yıllar		2011	2011	2011	2010	2010	2011	2010	2011	2000	2005-10*	2000	2010	2000	2009
135	Gana	41,3	1652	21,8	189	10,2	8,5	3	3,1	-	5,5	0,7	0,4	7,8	1
145	Kenya	62,7	1507	24,3	180	15,1	13,3	1,9	2,1	5,2	6,7	1,3	1,9	4,7	1,2
150	Kamerun	41,9	2090	-	117	9,5	-	1	1,5	1,9	3,5	1,3	1,6	5,5	0,9
153	Nijerya	360,8	2221	-	161	-	-	1,5	1,9	-	-	0,8	1	4	0,2
161	Uganda	41	1188	24,4	150	14,5	11,3	1,8	2	2,5	3,2	2,5	1,6	1,2	0,4
173	Etopya	83	979	19	223	17,9	9	2,3	2,6	3,9	4,7	7,5	0,9	1,7	0,6
	SUB SAHARA	1691,4	2094	20,8	-	15,9	16,9	2,5	3	-	5,2	1,9	1,5	4,1	1,2
	DÜNYA	69016	10103	22,3	-	16,3	17,5	5,3	6,5	-	4,9	2,3	2,6	-	-

*Bu yıllar arası en yeni rakamları içerir.

Kaynak; Human Development Report,2013

4.3. Bir Afrika Klasığı İç Savaş Ve Yıkım; Sudan Örneğı

4.3.1. 1983-1993 yılları arasında Sudan da Yaşanan İç Savaşın Ülkeye Maliyeti

4.3.1.1. İnsani Sermaye Üzerine Yıkımlar

- Yitirilen İnsan Sayısı; 1983-1988 yılları arasında sivil insan ölümlerinin 200.000 civarında olduğu, 1983-1989 döneminde kaybedilen asker sayısının ise 34.921 e ulaştığı
- Eğitim Üzerine Etkileri; İlkokulların %85, Ortaokulların %74, Liselerin %71, Teknik okulların %75 ve Enstitülerin %66 si ile Juba Üniversitesi 1989 yılı itibariyle kapanmıştır.
- Sağlık Üzerine Etkileri; Bölgede 32 hastanenin 26 si 1989 yılı itibariyle kapanmış olup, en çok çocukları etkileyen aşı, önleyici ilaç ve sıtma ile savaş programlarının hepsi kapanmıştır.
- İç Göç ve Sığınmacılar; 1983-19990 yılları arasında 354524 kişi Sudan dışına Sığınmacı/Mülteci olarak gitmiş olup iç göçe maruz kalan kişi sayısı 3 milyonu geçmiştir.10.000'nin üzerinde çocuk yaşta kişiler askere alınmıştır.

4.3.1.2. Ekonomik Faaliyetler ve Üretim Üzerine Etkileri

- Tarım; Geleneksel yağmur ile sulanan tarım yöntemi tamamen durdu. Yani oluşturulmuş bulunan 9 sulama birliğı çalışmamaktadır.1990 yılına kadar 6,6 milyon büyükbaş, 3,5 milyon küçükbaş hayvan yok oldu.
- Endüstri; Güneyde bulunan 6 büyük fabrika operasyonlarını durdurmuştur.
- Madencilik ve Petrol; Altın arama faaliyetleri ile Petrol arama ve üretim faaliyetleri durduruldu. (1983-1989 döneminde yaklaşık kayıplar 3 milyar USD).

- Turizm: Bölgede tahmini turizm gelirleri kaybı yaklaşık yıllık 700,000 USD.

4.3.1.3. Alt Yapıya Etkileri

- Jonglie Kanalı yapımı 1983'te durduruldu.
- 22 sulama kanalı projesi durduruldu.
- Güneydeki Demiryolu taşımacılığı tamamen durdu. 165 tren vagonu parçalandı.
- 3 Gemi parçalandı 25 mavnanın çalışması durduruldu.
- 20 karayolu ve 17 ana köprü işlemez hale geldi.

4.3.1.4. Çevresel Etkiler

- Güney Sudan da kırsal bölgelerdeki aşırı nüfus yığılmaları ile birlikte kötü sağlık ve hijyen koşullarının sardığı mülteci kampları hastaneler kamu binaları
- Batı ve Güney Sudan da ormanların tümünden yok edilmesiyle ortaya çıkan toprak erezyonu ile kırılgan topraklar üzerindeki mera ve habitatın üzerindeki iç göçlerin yarattığı baskı
- Vahşi hayvanların büyük kısmının yok olması (bazı nadir türlerin tamamen kaybolması)

4.3.1.5. Psikolojik ve Sosyal Etkiler

- Güney Sudan da ve Güney ve Batı bölgelerdeki kabileler arası sürtüşmelerin ve çatışmaların artması,
- Suç oranlarındaki patlama ve hapis yatanların sayılarındaki dramatik artış (Suçluların %75 gibi büyük çoğunluğu Güney Sudan'dan)

- Hastanelerdeki Ruh sağlığı bozulmuş hastaların sayılarındaki büyük artış.
Hastaların büyük çoğunluğunun 20-30 yaş aralığında olan şizofrenik, depresif alkolik sayısındaki artış.
- Çocuk askerleri savaşmaya zorlamak için uyuşturuğu kullandırılması

(alıntılayan, Mohammed, MNSED,1996b); (aktaran, Mohammed, MNSED,1999,s.6)

BÖLÜM 5

TEORİK ÇERÇEVE

İktisatta yer alan 3 büyüme modeli teorik çerçevenin ortaya konmasında büyük önem taşımaktadır.

5.1.1. Harrod-Domar Keynesyen Büyüme Modeli

1929 bunalımı ile birlikte Keynes'in görüşleri Klasik iktisattan farklı olarak makro iktisattaki kısa dönem dalgalanmaların üzerine yoğunlaşmış ve klasik iktisattan ayrılarak işsizlik olgusunu eksik istihdam dengesi olarak nitelendirmiş ve soruna efektif talep yetersizliği olarak bakmıştır (Ertuğrul, Uçak, s.664). Keynes'in ilgilendiği temel konu, toplam talepteki değişmelerin gelir seviyesi ve istihdam üzerine etkileridir.

Keynes, kısa dönemli statik teorisinde ekonomilerin durgunluk sürecinin üstesinden gelebilmesi için toplam talebi artırması gerektiğini, toplam talepteki artışın stokları eriteceğini, bu sayede yatırımları teşvik edeceğini, artan yatırımların ise büyümeyi hızlandıracağını ve böylece eksik istihdamdan tam istihdama geçiş sürecinin yaşanabileceğini ifade etmektedir. Bu sürecin işleyişi, otonom yatırımlarda meydana gelecek bir artışın, gelir miktarını bir katsayı (çarpan katsayısı) ile çarpılıyormuş gibi artıracığı mantığına dayanır. Yatırım artışı ΔI , gelir artışı ΔY , çarpan katsayısı k ile gösterilirse, $\Delta Y = \Delta I \times k$ olarak bilinen basit çarpan modeli ortaya çıkar. Bu ifadeden elde edilen sonuç, Keynes'in yatırım artışının geliri ne ölçüde artıracığı sorusuyla ilgilenmesidir. Buradaki önemli bir nokta ise Keynes'in yatırımların kapasite artırıcı etkisi üzerinde durmamış olmasıdır (Berber, s.106).

Keynes'in statik kısa dönemli teorisini bazı iktisatçılar ekonomilerin uzun dönemli dinamiklerini modellemede kullanmışlardır. Keynesyen iktisatçılar Harrod(1939) ile Domar(1946) birbirlerinden bağımsız olarak geliştirdikleri modellerinde, Yatırımların toplam talep (gelir) üzerindeki önemli etkisine vurgu yaparak, Keynes'in ifade ettiği yatırımların olgunlaşma süresinde yapılan harcamalar, ekonomideki çarpan mekanizmasının devreye girmesiyle gelir artışına neden olmakta ve böylece talep yanlı yönü ifade edilmektedir (Berber, s.110).

Ayrıca yatırımların ekonominin üretken kapasitesini artıracığı arz yanlı etkisine de dikkat çekmişlerdir. Harrod-Domar büyüme modeli tam istihdamda dengeli büyümenin yaşanabilmesini çıktı artış oranının, emek artış oranına eşit olmasına bağlamaktadır. (Ertuğrul, Uçak, s.664) Her iki modelde de sermaye, üretim artışını sağlayan tek faktör olarak kabul edilmiş olup, teknolojik gelişmeler ve emeğin üretime katkısı yok sayılmıştır (Berber, s.136).

5.1.2. Neo Klasik (Solow) Büyüme Modeli

Solow modelinin neo-klasik büyüme modeli olarak adlandırılmasının temel gerekçesi, neo-klasik özellikler taşıması ve bu özellikleri varsayım olarak kabul etmesidir. Harrod-Domar modelinde piyasa ekonomilerindeki istikrarsızlıklar ön plana çıkarılmakta olup, ekonomilerin bıçak sırtında dengede olduğu vurgulanmaktadır. Buna karşı Solow modelinde ise piyasa ekonomilerinin istikrarlılığı benimsenmekte olup, uzun dönemde ekonomilerin mutlak surette kararlı ya da dengeli büyüme sürecine girecekleri öngörülmektedir. Kararlı ya da dengeli büyüme süreci, sermaye birikimi, nüfus artışı ve teknolojik değişimin karşılıklı etkileşimi baz alınarak ortaya konmaktadır. Karşılıklı etkileşimde ise nüfusun ve dolayısıyla iş gücünün artış oranı büyüme oranını etkiler. Ancak nüfusun ya da işgücünün artış oranı büyüme oranından etkilenmez. Diğer taraftan teknolojik

gelişme büyüme oranını etkilerken, teknolojik gelişme büyüme oranından etkilenmez. Büyüme ile nüfus artışı ve teknolojik gelişme arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Bu yüzden, nüfus artışı ve teknolojik gelişme modelin dışsal değişkeni konumundadır (Berber, s.141,165).

Neo-Klasik büyüme modelinde, azalan verimler kanunu işlediğinden dolayı, model durağan hale geldiğinde ekonomik büyümeyi belirlemede teknolojik gelişmelerdeki değişim ve nüfus artış hızı temel unsurdur. Bu modelde tasarruf oranı ile durağan olan sermaye-işgücü ve kişi başı gelir değerleri doğru orantılıdır. Yani şöyle ifade edersek: daha çok tasarruf eden bir ülke daha az tasarruf eden ülkeye göre durağan halde sermaye yoğun ve daha zengin bir ülke olacaktır. Ancak durağan durumda bulunma halinde tasarruflar büyüme hızına etki etmeyecektir. Büyüme hızının uzun vadede dışsal teknolojik gelişmeler tarafından belirlenmesi, uzun vadede ülkelerin kişi başına sermaye ve gelir düzeylerinin birbirlerine yakınsanacağı anlamına gelmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının ortadan kalkacağı şeklindeki bu görüş'' Yakınsama hipotezi'' olarak ifade edilmektedir. Yakınsama hipotezine göre, sermayenin işgücünden daha hızlı büyüdüğü bir ekonomide, teknoloji dışsal ve sabit kabul edildiğinden, faizlerin düşeceği ve yoksul ülkelerin zengin ülkelere daha hızlı büyüyeceği ve zengin ülkelerin ekonomik düzeyini er geç yakalayacağını öngörmektedir. Eş anlı bir yatırım, başlangıçta faktör donatımlarını farkları nedeniyle, yoksul ülkelerin hasılasını zengin ülkelerindekinden daha hızlı artırmaktadır. Sonuç olarak ülkeler arasındaki büyüme oranları farklılaşarak yoksul ülkeler zengin ülkelerin kişi başına reel hasıla düzeyini yakalamaktadırlar (Kâr, Taban,2003,s.148).

Ancak Neo-klasiklerin yakınsama hipotezinin öngörülerinin günümüzde gerçekleşmediği görülmektedir. Aksine gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler

arasındaki gelir farklılığı uçurumu daha belirginleşmiştir. Teknolojik gelişmenin dışsal ve sabit olduğu varsayımı gerçekliğini kaybetmiştir. Barro(1991)'ya göre sadece koşullu bir yakınsama söz konusu olup kişi başına gelir düzeylerinin uluslararası düzeydeki yakınsamasının koşulu benzer kurumsal koşullara sahip olan ülke grupları için gerçekleşebilir. Bu süreçte zengin ülkelerden yoksul ülkelere yapılan sermaye transferinin yakınlaştırıcı etkisi, gelişmiş ülkelerdeki teknolojik gelişmelerle tamamen bertaraf edilecektir. Bu durumda teknolojinin dışsallıktan çıkartılıp, iktisatçılarca incelenmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu tartışmalar göstermektedir ki teknolojik gelişmenin dışsal olarak kabul edildiği ve ekonomik büyümenin dışsal olarak teknolojik gelişmelerdeki değişme tarafından belirlendiği neo-Klasik büyüme modelinde, kamu harcamaları ekonomik büyümeyi etkilememektedir. Ayrıca bu yaklaşımda hükümet politikalarının da ekonomik büyümeyi etkilemesi durumunda göz ardı etmektedir (Kâr, Taban,2003,s.148).

Barro(1995:3), beşeri sermaye modele dahil edilse bile, teknolojidaki sürekli ilerleme ve iyileşmenin modele dahil edilmediği durumda, durağan durum denge halinde kişi başına büyümenin eninde sonunda durabileceğini tartışmaktadır. Bu öngörü sermayenin getirisine ilişkin kabul edilen azalan verimler kanununun işlemeden ortaya çıkmaktadır (Kâr, Taban,2003,s.148).

5.1.3. İçsel Büyüme Modeli

Solow modeli ekonomik büyümenin (fert başına çıktı düzeyindeki sürekli artışın) nedeninin teknolojik gelişme olduğunu ileri sürerek te, teknolojik ilerlemenin büyüme üzerindeki etkisini maksimum düzeye çıkarmaktadır. Ancak Solow büyüme modelinde teknolojik ilerleme dışsal (nasıl ortaya çıktığı açıklanamayan) bir değişken olduğundan Solow büyüme modeli ekonomik büyümenin nasıl meydana geldiğini açıklayamamıştır.(Ünsal, s.594)

İçsel (endojen) büyüme modelleri, Solow modelinin ekonomik büyümenin gerçekleşmesini açıklamamasından dolayı 1980'lerde ortaya çıkmıştır. Romer (1986) ve Lucas (1988) öncülük etmesiyle iktisat literatürüne kazandırılan teorik ve ampirik çalışmaları kapsar.

Solow büyüme modelindeki sermayenin fiziksel sermaye(bina, makine-tehizat)'den ibaret olduğu görüşü, içsel büyüme modellerinin, sermayenin hem fiziksel sermayeyi hem de emek girdisinin sahip olduğu bilgi, tecrübe ve becerileri kısaca beşeri sermayeyi içine aldığı kabul edilir (Ünsal, s.594).

İçsel büyüme modelleri büyümeyi dışsallıktan kurtarmasının yanı sıra, üretimin artırılması da önemli rol oynayan faktörleri tanımlamış, içselleştirmiş ve birikim süreçlerini irdelemiştir. Beşeri sermaye modeli (Lucas), bilgi üretimi ve Taşmalar (Romer), Kamu Politikası Modeli (Barro) ve Ar-Ge modelleri şeklinde sınıflandırarak gerçek dünyaya ilişkin bir takım öngörüler ileri sürülmüştür (Berber, s.141,165).

5.2. Askeri Harcamalar ve Büyüme Modelleri

Gelişmekte olan ülkelerdeki askeri harcamaların ekonomik etkileri üzerine yapılan çalışmaların çeşitliliği bu çalışmaların sonuçlarının değerlendirilmesine yönelik en büyük problemdir.

Sonuç olarak gözlemsel çalışmaların geliştirilmesi için çok sayıda yardımcı öngörü geliştirilmekte olup, bu öngörülerin çeşitli hipotezlerin test edilmesinde kullanılması sırasında da hipotezlerin de öngörülerin doğruluğunun test edilmesi şekline bürünerek zorluklara ve kötü anlamsızlıklara neden olmaktadır.

Bu problemlerin ışığı altında çalışmaların değerlendirilmesine başlamadan önce methodik ve teorik konulara kısaca göz atmakta fayda vardır. İlgilendiğimiz

araştırmanın ana konusu askeri harcamalar ile gelişme ilişkisi olmasına karşın gelişmenin tanımlanması ve ölçümü ile ilgili problemler nedeniyle söz konusu araştırma ekonomik büyüme ile sınırlı kalmıştır.

Ekonomik gelişme öncelikli olarak ekonomik büyümenin başlangıç noktasıdır ve yapılacak analizlerin başlangıç noktası bu iki unsur arasındaki ilişkinin teorik olarak anlaşılmasından geçer (alıntılayan, Brauer (1993), Graham et la (1986) (aktaran, Dunne, Tian, 2013).

Benzer olarak askeri harcama olgusunun bir toplumdaki militarizmin bir yönü olduğunu vurgulamak önemli olup, çıktılarından ziyade girdilerin ölçümüdür. (Smith, 1983). Empririk çalışmanın sonuçlarını değerlendirmek için, sağlaması yapılamamış olsa bile, bir teoriye sahip olmak gerekir.

Askeri harcamaların ekonomik etkilerinin araştırılması, çoğu iktisadi teorinin askeri harcamaların belirgin bir ekonomik aktivite olmamasından dolayı, zorluklar içermektedir. Bununla birlikte bu zorluklar literatürde üç ana teorik bazın üzerine oturtulan teorik analizlerin geliştirilmesini gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde engellememiştir (alıntılayan, Dunne,2000); (aktaran, Dunne,Tian,2013).

Ekonomistler arasında üzerinde mutabık kalınmış bir büyüme teorisi bulunmadığından askeri harcamaların içine konulacak standart bir teorik çerçeve yoktur. Askeri harcamaların ekonomik büyümeye etkisini ortaya koymakla ilgili değişik görüşler ortaya konmuştur (Dunne, Columb, 2008); (aktaran, Dunne, Tian,2013).

Şimdiye değin aşağıda belirtilen 4 model geliştirilmiş olup bunları sırasıyla irdeleyelim.

- Keynesyen Model
- Neo-Klasik Model

- Institutional (Kurumsal) Model
- Marksist Model

5.2.1. Keynesyen Model

Bu model toplam talebin yetersiz olduğu durumlarda devletin aktif şekilde askeri harcamaları kullanarak kamu harcamalarının bir yansıması olarak çarpan etkisi ile toplam üretimi artırmasıdır. Bu yöntemle askeri harcamaları artırarak kapasite kullanımının artırılması, dolayısıyla kârların ve bu sayede yatırımların ve büyümenin artırılmasıdır.(Steward,1991, Faini et al.,1984);(aktaran, Dunne,2000b,s.5,6)

Arz yönüne dikkat vermemesi nedeniyle eleştirilen bu model birçok akademisyenin kendi Keynesyen modellerine üretim fonksiyonunu eklemelerine yol açmıştır (Deger ve Smith 1983);(aktaran, Dunne,1996a,s.446).

5.2.2. Neo-Klasik Model

Bu yaklaşıma göre Devlet; toplumsal sosyal refah fonksiyonunun bir parçası olarak iyi bir şekilde tanımlanmış ulusal çıkarların yansıtıldığı fırsat maliyetleri ile güvenlik faydalarını dengeleyen rasyonel bir aktör olarak görülür. Askeri harcamalar bir kamu malı olarak görülür ve diğer harcamalar ile askeri harcamalar arasında fırsat maliyetleri kıyaslanmak suretiyle ekonomik etkileri ölçülür. Bu genel yaklaşım emprikal analizler için istikrarlı formel modellerin geliştirilmesine fırsat vermektedir.

Ancak tarihsel olmayan gözlenen etkenleri olumlayan, arz yönüne odaklanan, askeri çıkarları ve ordunun rolünü azımsayan, ulusal mutabakatı öne çıkartan ve katılımcıların olağanüstü bir bilgi ve gerçek dışı matematiksel yeteneklerini gerektirmektedir. Bütün bunlar özellikle gelişmekte olan ülkelere özgü koşullardır. En etkileyici Neo-klasik model Feder(1982) modeli üzerinden Biswas ve Ram (1986) tarafından geliştirilmiştir. Askeri harcamaların sisteme şok yaratması

suretiyle toplam üretim üzerinde dinamik reel etkilerin yaratılması ile ilgili yeni yaklaşımların bu modelde görülmeye başlanmıştır. Buna ek olarak askeri harcamaların endojen büyüme modellerin içinde değerlendirilmesine yönelik çalışmalarda mevcuttur.(Berthelemy et al 1994);(aktaran, Dunne,1996a,s.439-464)

5.2.3. Kurumsal Model

Genellikle bu radikal liberal yaklaşım (Smith 1977) Keynesyen yaklaşım ile harmanlanmış ancak yüksek askeri harcamaların endüstriyel yetersizliğe yol açabileceğine ve Askeri Endüstriyel Yapı diye adlandırılan savunma harcamalarından fayda sağlayan bireylerin, firmaların ve sektörel organizasyonların oluşturduğu güçlü lobi gruplarını yaratabileceğine odaklanmıştır. Askeri endüstriyel yapı yapılacak harcamaları haklı kılacak gerekçeler olmasa dahi devlet ve hükümet üzerine baskı kurarak savunma harcamalarının artırılmasını sağlayabilir (Dunne,1996a,s.446).

5.2.4. Marksist Model

Bu yaklaşım askeri harcama rolünü kapitalist gelişimde bir karşıtlık olsa da önemli görmektedir. Askeri harcamaları kapitalist gelişim aracı olarak gören ve askeri endüstriyel yapının sınıf savaşındaki rolünü değerlendiren farklı yaklaşımlar bu modelde bulunmaktadır.

Bu modelde yalnızca bir yaklaşım teorisini sunmuş olup askeri harcamanın kendisi tüketimci yaklaşımın altında teorik analizin bir parçası olmuştur. Emekçi ücretlerinin artırılmadan artık değer absorbe edilmesi yoluyla gelirin korunmasını içeren realizasyon krizinin aşılmasında önemli rol oynayan askeri harcama teorisi Baran ve Sweezy(1966) tarafından geliştirilmiştir. Başka hiç bir formdaki devlet harcaması bu rolü üstlenemez. Genel iktisadi kalkınma literatüründe bu yaklaşım

oldukça etkilidir, Bu yöntemdeki emprikal çalışma gelişmiş ekonomilerde sınırlı bir yere sahiptir.(Smith 1977 ve Szmanski 1993);(aktaran, Dunne,1996,s.446).

BÖLÜM 6

ASKERİ HARCAMALAR VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

6.1. Askeri Harcamaların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri

Askeri harcamaların ekonomik büyümeye pozitif etkisi olduğuna dair çalışmalara örnek, Fredericksen ve Looney (1982); Murdoch *et al* (1997); Aizenman ve Glick (2006) ve Yıldırım, Öcal ve Keskin (2011) gösterilebilir.

Buna karşılık, Smith (1980); Dunne *et al* (2001), Mylondis (2008) ve Gyimah-Brempong (1989) çalışmalarında askeri harcamaların ekonomik büyümeye etkisini negatif olarak bulmuşlardır.

Ayrıca askeri harcamaların ekonomik büyümeye etkisini her iki yönde bulan çalışmalar (e.g. Deger and Smith, 1983; Chowdhury, 1991) veya hiç olmadığını gösteren analizler (e.g. Landau, 1986; Huang ve Mintz, 1990) tarafından yapılmıştır.

Mevcut literatür içinde Ram (1995), Dunne (1996) ve Smith (2000) gibi askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasında negatif ve pozitif yönde güçlü bir bağ bulunmadığına işaret etmişlerdir. Ancak Smith uzun dönemde küçükte olsa negatif etkiler olabileceğini ancak bu etkilerin ortaya konabilmesi için karmaşık tekniklerin ortaya konması gerektiğini belirtmiştir (Dunne, Tian,2013).

Giray(2004) askeri harcamaların ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ekonomik büyüme üzerine pozitif ve negatif etkilerinin olabileceğini ifade etmektedir.

”Askeri harcamaların ekonomik büyümeye arasındaki pozitif ilişkiler şöyle sıralanabilir:

- Şöyle ki; Savunma harcamaları pozitif dışsallıklara sahiptirler. Bu dışsallıklar faktöre verimliliğini artırabilir. Bu dışsallıklar “modernizasyon,” “istikrar” ve “disiplinin” yanı sıra askeri personelin eğitimi, altyapı oluşturma ve askeri araştırma-geliştirme yoluyla çoğalan teknik yöntemler ve ordunun iç güvenlik hizmetlerine sağladığı destekler gibi sayısal olmayan faktörlerin tümünü içermektedir. Özellikle araştırma-geliştirme faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan yeni teknolojiler kısa sürede toplumun çoğunluğuna ulaşacaktır. Bununla birlikte elektronik ve ulaştırma alanlarındaki icatların neredeyse tamamı ilk defa askeri nedenlerle gerçekleştirilmiştir (Nadaroğlu, 1985: 184-185). Bu durum “*teknolojinin ikili kullanımı (dual use technology)*” kaynaklanmaktadır. Teknolojik bilgi sayesinde özellikle savunma ve ticari uygulamalar arasında oluşturabilecek sinerji için gerekli potansiyel, bu kavram üzerinde odaklaşmayı gerektirmektedir. Ancak “*teknolojinin ikili kullanımı*” sadece iki kişiyi esas alan kullanıma değil, askeri ve sivil alanda çok sayıda potansiyel kullanıcıya sahip bir teknolojiye atıfta bulunmayı içerir (Branscomb , 1995: 66).
- Yüksek teknolojiye sahip bir savunma sektörü, özellikle imalat sanayi üzerinde önemli etkilere sahip olmaktadır. Hatta yüksek teknolojiye sahip savunma sektörünün hakim olduğu Amerika’da, fiili olarak ülkenin sanayi politikasını öncelikle Pentagon’un belirlediği görüşü ileri sürülmektedir. David S. Saal tarafından yapılan ampirik bir çalışmada, Amerika’da hem 1973-79 hem de 1980-86 dönemleri boyunca doğrudan savunmaya bağlı imalat sanayilerinin daha yüksek bir toplam faktör verimliliğine sahip olduğu ve savunma alanındaki

teknolojik değişmelerin, imalat sanayiinin gelişmesinde önemli bir etkileyici olduğu sonucu gözlemlenebilmektedir. (Saal, 1998: 24).

- Silah üreticisi ülkelerde gelişmiş silahların üretiminden kaynaklanan teknolojik geri beslemeler sayesinde, endüstriler arası bağlantılar ve iki amaçlı araştırma-geliştirme kullanımı söz konusu olabilir (Değer and Sen, 1995: 280, 296).
- Barro, gelişmekte olan ülkelerde 1970-85 dönemi için yaptığı araştırmada, toplam kamu harcamalarından eğitim, sağlık ve savunma harcamaları çıkarıldıktan sonra elde edilen kamu tüketim harcamalarının kişi başına geliri geriletlediği sonucuna ulaşmıştır (Barro, 1991: 430). Sanayileşmiş ülkelerde barış dönemlerinde genellikle efektif talep azlığı nedeniyle üretimde daralmalar görülür. Bu gibi dönemlerde savunma harcamaları iktisadi faaliyetleri teşvik edip üretimde canlanmaya neden olabilir (Eshay, 1983: 87).
- Savunma harcamaları aşırı büyümeyi kontrol altına alabilir. Hükümetler, bir kamu bütçesi kalemi olan savunma harcamalarını önemli ölçüde kontrol edebilir ve ekonomik istikrar amacıyla kullanabilirler. Kısacası bu harcamalar durgunluk dönemi boyunca artırılabilir, enflasyonist baskıların söz konusu olduğu dönemlerde ise azaltılabilirler (Looney, 1997: 2).

Savunma harcamalarının iktisadi büyüme üzerinde yaratacağı ileri sürülen negatif etkiler ise şu şekilde özetlenebilir:

- Savunma harcamaları, kıt kaynakları doğrudan prodüktif yatırımlardan ve beşeri sermaye birikiminden uzaklaştırır. Böylece, savunma harcamaları “yüksek büyüme oranları içeren kalkınma projeleri”nde kullanılacak kaynakları başka alanlara kaydırmak suretiyle “yüksek bir fırsat maliyetine” neden olabilirler. Bu durum sadece savunma dışı kamu harcamalarını değil

aynı zamanda bağlantılı özel sektör harcamalarını da düşürür (Looney, 1994: 36). Bu doğrultuda silahsızlanma (disarmament), kalkınmanın temel faktörü olarak görülmektedir. Nitekim ABD’de japonya’ya oranla verimlilik düşüşünün nedenleri arasında yüksek savunma harcamaları yükü sayılmaktadır (Fontanel,1995: 572).Savunma harcamalarının azaltılması bütçe tasarrufları yaratabilir; bu tasarruflar alternatif kamu harcama taleplerini (sağlık ve eğitim) karşılamak için kullanılabilir veya vatandaşlara daha düşük vergilendirme biçiminde yansıyabilir.

- Eğer savunma harcamaları ağır bir sınai temeli gerektiren silah üretimini içeriyorsa, ithal ikameci sanayileşme stratejisi iyice güçlenir, bu da ihracatın teşvikini ve tarım gibi sektörlerin gelişimini engeller. Böyle bir strateji, genellikle gelişmekte olan ülkelerde iktisadi büyüme açısından olumsuz sonuçlara yol açar (Değer and Sen, 1995: 280).
- Tam kamusal hizmet olan savunma için yapılan harcamaların maliyetleri bulunmakla beraber, bu hizmetler için bir piyasa fiyatı söz konusu değildir. Bu hizmetlerin gerçekleştirilmesi sivil kesimin finansmanını gerektirir. Bu ise, savunma harcamalarının finansmanının vergilerle yapılacağı anlamına gelir. Bu durum ekonomide vergi yapısını bozabilir, tüketim ve/veya yatırım miktarını düşürebilir. Sonuç olarak büyüme oranı düşecektir. Büyümedeki bu düşme veya yavaşlama, savunmanın büyüme üzerinde yaratabileceği faydalarla dengelenmek zorundadır.
- Savunma alanında genellikle uzmanlar, bilim adamları ve mühendisler gibi nitelikli işgücü istihdam edilir. Bu ise, ekonominin diğer alanları için beşeri sermaye arzını azaltacaktır (Değer and Sen, 1995: 282-297). Ayrıca savunma

alanında yüksek nitelikli işgücüne olan talep, diğer sektörlerde sermayenin marjinal hasılasını düşürebilecektir (Peled, 2001: 11).

- Savunma harcamaları içinde önemli bir kalem olan silahların bir kısmının yurtdışından ithal edilmesi, gelişmekte olan ülkelerin kıt döviz kaynakları üzerinde ciddi açıklar oluşturur (Eshay ,1983: 87).
- Savunma harcamaları grubu içinde yer alan ve verimliliğe olumlu katkısı olan araştırma-geliştirme harcamalarının bu konudaki sivil harcamaların aleyhine olması, iktisadi büyüme üzerinde negatif bir etki ortaya çıkacaktır. Bu sonuç, askeri teknolojinin sivil teknolojiye göre daha düşük rantabiliteye sahip olduğu görüşüne dayanmaktadır (Cappelen, Gleditsch and Bjerkholt, 1984: 372).
- Savunma alanındaki araştırma-geliştirme faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan buluşlar sadece devlete satılabilen nihai mal ve hizmetlere yönelik ise, bunların genel olarak verimlilik artışına katkılarının sıfır olabileceği söylenebilir (Poole and Bernard, 1992: 440). Gerçekte resmi olarak sayısallaştırma ve modellemenin zor olduğu özellikle gelişmekte olan ülkeler için, savunma harcamalarının çok yönlü analizi güçtür. Fakat bu analizler, kalkınmanın çekirdeğini oluşturan büyüme, yönetim ve güvenlik gibi konulara açıklık getirecektir (Değer and Sen, 1995: 277). Savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde nasıl bir etkisinin olacağı konusunun tartışmalı olduğunu belirtmek gerekir''(Cappelen, Gleditsch and Bjerkholt, 1984: 361);(aktaran,Giray,2004)

Benoit'e ait çalışmada az gelişmiş 44 ülkeye ait 1950 ile 1965 yılları arasındaki büyüme ve yatırım oranları, dış yardım miktarları ve belli başlı diğer faktörleri incelemektedir. Bu datalar geleneksel panel regresyon korelasyon yöntemleri ile analiz edilmiştir. Savunma harcamaları ile hızlı büyüme oranları arasındaki güçlü

pozitif korelasyon ilk olarak Spearman sıra dizilim korelasyon analizi tarafından desteklenen quartile analizleri ile bulunmuş olup regresyon analizleri ile de desteklenmiştir.

Büyüme ve askeri harcamalar arasındaki direkt ilişki askeri harcamalardan büyüme yönüne doğrudur. Örnek ülkelerin net bir şekilde gösterdiği gibi yüksek savunma harcamaları olası negatif etkilerini bertaraf ederek büyümeyi stimule etmektedirler.

Bunun nasıl olduğunu anlamak için az gelişmiş ülkelerde savunma harcamalarına ayrılmayan gelirin az bir kısmının verimi yüksek yatırımlara ayrıldığını hatırlamak gereklidir. Savunma dışı harcamaların büyük kısmı tüketime kalanı da gelecek üretimi artırmaktansa tüketici mutluluğunu artırmaya yarayan konut inşası gibi sosyal yatırımlara kanalize edilir. Bazı harcamalarda verimli yatırımlara kanalize edilmeye çalışılır ki genelde bunlar kötü yönetilen, ekonomik olmayan bir şekilde yüksek maliyetlerle üretim yapan gerçek büyümeye sanıldığından az katkı veren yatırımlardır.

Diğer taraftan sivil ekonomiye doğrudan katkıyı hedef almayan savunma programları öylesine dolaylı yollardan katkı verirler ki bunları tanımlamak oldukça güç olabilir.

Optimum sivil programlar şüphe yok ki büyümeye daha büyük katkı sağlarlar. Eğer birisi fırsat maliyetleri ile net faydalarını gerçekçi bir şekilde hesaplamak isterse savunma programları ile optimum ikamelerini değil objektif olarak olası ikamelerini kıyaslaması gerekir.

Ülkelerin çoğunda savunma harcamaları sivil ekonomiye aşağıda belirtilen yönleriyle maddi katkılar verirler;

- Belli sayıdaki insana beslenme, giyinme ve barınma gibi olanakları sunar. Özellikle az gelişmiş ülkelerde bu durum insanların beslenme ve diğer tüketim standartlarını ve beklentilerini artırmakta olup Ordunun bir katkısı olmasa bu sayıdaki insanlar sivil ekonomi tarafından desteklenmesi gerekecekti;
- Sağlık desteği ile mesleki ve teknik eğitim olanakları sunar (araç, uçak, aletlerin tamiri, hijyen ve sağlık servisi ile yapı ve onarım gibi sivil ekonomide çok kullanışlı konularda eğitimler)
- Yollar, köprüler, barajlar nehir ve kanal iyileştirmeleri, hava alanı, haberleşme altyapısı gibi sivil ekonomiye de katkı veren faaliyetler ve
- Hidrografi, haritalama, hava tetkikleri, meteoroloji, toprak koruma ve orman projeleri gibi bilimsel ve teknik alanlardaki çalışmalar ile askeri personelin yapmaması halinde siviller tarafından yapılması zorunlu olacak sahil güvenlik, deniz feneri, gümrük, sınır güvenliği ve afet işleri gibi yarı-sivil aktiviteler
- Askeri güçler aynı zamanda sivil ekonominin de yararlanabileceği ve sivil talebin ekonomik olarak yeterli olmadığı (akü, lastik teker vb) alanlarda Araştırma ve Geliştirme projelerinde yer alır ve destekler.(Benoit,1978,s.271-280)

Deger ve Smith (1983) tarafından ortaya konulan ampirik modelde askeri harcamaların büyüme üzerinde negatif etkisi olduğu ve gelişmeyi baskıladığı ortaya konulmuştur. Duyarlılık analizleri ilişkinin kuvvetli olduğunu göstermektedir.

Askeri harcamalar ile ekonomik gelişme arasındaki ilişki tartışmalı bir öneme sahiptir. OECD ülkelerine ilişkin istatistiki tanılar göstermektedir ki askeri harcamalar sermaye oluşumu üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olup bunun sonucu

olarak spin-off etkileri dikkate alınsa dahi ekonomik büyüme oranlarını önemli ölçüde azaltmaktadır. (alıntılayan, Smith 1977, 1978,1980);(aktaran, Deger, Smith,1983, s.335-353)

44 az gelişmiş ülkenin 1950 ile 1965 yılları arasındaki verilerinden hareketle askeri harcamalar ile büyüme arasında pozitif ilişki bulan Benoit'in bu çalışmasındaki analiz ve bulgularına ilişkin çeşitli eleştirilerde bulunmak mümkündür.

Kennedy,1974; Whynes,1979, gibi akademisyenler de Benoit in metodik yaklaşımını kullanarak askeri harcamaların büyüme üzerine pozitif etkilerini ortaya koymuşlardır. Ülkeler hakkında yapılan çalışmalarda Neuman (1978) İran Ordu modernizasyon programının ekonomiye pozitif etkilerini, Terhal (1979) ise Hindistan'daki askeri harcamaların ekonomiye negatif etkiler olduğu ortaya konmuştur.

Deger ve Smith tarafından ortaya konulan modelde; 50 az gelişmiş ülkenin askeri harcamalar, tasarruflar ve büyümeye ilişkin cross-sectional data (panel veri seti) rakamlarını incelemektedir. Bu modelin bulgularına göre askeri harcamalar modernizasyon etkisi ile büyüme üzerinde küçük oranda pozitif, tasarruflar yönü ile negatif etkiye sahiptir. Tasarruflardaki negatif etki daha büyük olduğu için askeri harcamaların büyüme üzerindeki net etkisi negatiftir.

Bu sonuç OECD ülkeleri ile ilintili bulgular ile aynı yöndedir. Ancak az gelişmiş ülkelerdeki heterojen ekonomik yapı ile genel olarak sosyal yapı dikkate alındığında askeri harcamaların büyümeye etkileri üzerindeki cross-sectional(panel veri seti) analizler dikkatli kullanılmalıdır. (Deger, Smith,1983, s.335-353).

6.2. Askeri Harcamaların Sub-Saharan Afrika Ülkelerindeki Ekonomik Büyümeye Etkileri

Son zamanlardaki deneysel çalışmalar göstermiştir ki göreceli olarak homojen gruba dahil ülkelerin verilerinden bir çok analizler elde etmek mümkün olup bu bağlamda 13 Sub-Saharan Afrika ülkesinin 1967-1985 yıllarına ait veriler Dunne ve Nadir (1995)' in çalışmalarına konu olmuştur.

Ekonometrik analizlerde ülke gruplarında tüm olarak, cross-sectional (panel veri seti) analizlerde ülke ortalamaları ve ülkenin data havuzu analizi kullanılmaktadır. Askeri harcamalarla ilgili olarak sonuçlar göstermektedir ki zaman serilerinin kullanıldığı ülkeler bazında ekonomik faktörler askeri maliyetlerin seviyesinin ölçülmesinde önemli rol oynamaktadır.

Veri havuzu oluşturulduğu zaman; savaşlar, ordu büyüklüğü ve ataleti gibi stratejik faktörler önemli olmaya başlamaktadır. Zaman serilerinin kullanıldığı analizlerde; askeri harcamaların dolaylı olarak insan kaynaklarının gelişimi ve oluşumu, yatırım konusu ve önceliklerinin belirlenmesi ile ödemeler dengesi üzerine negatif etkileri nedeniyle genel olarak ülkelerin gelişmeleri üzerinde negatif etkileri olmaktadır.

Bu sonuç tüm ülkelerde bulunmasa da veya veriler havuza alındığında sonuçlar hâlâ askeri harcamaların ekonomik büyümeye anlamlı pozitif bir etkisi bulunmamaktadır.

Askeri harcamaların ekonomik etkilerine ilişkin herhangi bir analiz onun kapitalist gelişimdeki rolünün teorik olarak anlaşılmasına bağlıdır. Amprik bir çalışma askeri harcamalar ile ekonomi arasındaki etkileşimleri ortaya koyacak formel bir modele gereksinim duyar. Genel olarak literatür; yetersiz efektif talebin

varlığında askeri harcamaların gelir çarpan etkisi ile ulusal üretimi artırmasındaki potansiyel rolüne vurgu yapan Keynesyen teorik çerçeve içinde yer almaktadır.

Bu akademik çerçeve Smith&Smith (1980) tarafından geliştirilmiş olup askeri harcamaların ekonomik etkileri üzerine yapılan çalışmalara ilham kaynağı olmuştur (örnek olarak Deger 1986, Scheetz, 1991). Keynesyen yaklaşım az gelişmiş ülkelerdeki askeri harcamaların ekonomik etkilerini araştıran çalışmalar açısından Neo-klasik yaklaşıma göre daha başarılı olmuştur. Neo-klasik yaklaşımda Devlet'i iyi tanımlanmış ulusal çıkarın maksimize edilmesi için fırsat maliyetleri ile askeri harcamaların güvenlik faydası arasında dengeyi sağlayan tarafsız bir yapıda olduğu varsayılmıştır (alıntılanan, Alexander, 1990; Biswas & Ram 1986); (aktaran, Dunne, Mohammed,1995,s.331-343).

Ekonomik etkiler ile ilgili olarak toplam birleştirilmiş analizler askeri harcamalar büyüme, yatırım ve ticaret dengeleri üzerine bir hayli olumsuz etkiler yapmaktadır. Cross-sectional (panel kesit) ve pooled (havuzlanmış) datalar benzer bulguları yansıtmamaktadır.

Bunun yerine bu veriler askeri harcamaların ülkeler bazında ticaret dengeleri üzerindeki negatif etkisi haricinde ekonomik değişkenler üzerinde anlamlı bir etkilerinin olmadığını ortaya koymaktadır.

Aggregate analizlerin ortaya koyduğu sonuçlar oldukça şaşırtıcı olmuş ancak analizler ile ilgili daha fazla çalışmaların da yapılmasını gerektiren problemler de ortaya çıkmıştır. Özellikle yüksek askeri masraflara sahip ülkelerdeki askeri harcamaların negatif ekonomik etkilerine vurgu yapan bir ülkeye ilişkin çalışmalar aggregate analizini desteklemektedir (Mohammed,1992);(aktaran,Dunne, Mohammed,1995,s.331-343).

Genel olarak yapılan çalışma sonuçları göstermektedir ki askeri harcamaların etkileri ve belirleyicilerine ilişkin toplam zaman serisi verileri kullanan ampirik analizler, homojen ülkelerin oluşturduğu gruplarda dahi cross-section etkilerini atlamaktadır.

Bu durum havuzlanmış zaman serisi ve cross-sectional panel veri setlerinin kullanılması ile bertaraf edilebilir, ancak sonuçların ülkelerden her birine uyarlanmasında dikkatli olunması gerekmektedir.

Bu nedenle ülke bazında ya da homojen yapıdaki ülke gruplarına uygulanması esnasında dahi aggregate analizlerin birleştirilmesi önem kazanmaktadır. Dunne ve Nadir in örnek çalışmalarında yapılan analizler toplamda ve ülke bazında bir hayli ağır maliyetler önermekte olup, askeri harcamaların pozitif bir ekonomik etkisi olmadığına dair güçlü ve önemli sonuçlar çıkmaktadır.

Bu sonuçlarda göstermektedir ki Dünya Bankası direktifleri doğrultusunda askeri harcamaların azaltılması Sub-Saharan Afrika ülkelerinde önemli ve pozitif ekonomik gelişmeleri beraberinde getirecektir. Örnek çalışmaya konu olan ülkelerde askeri endüstri bulunmadığında askeri harcamaların azaltılması, bozulan çıkar dengeleri nedeniyle bazı ülkelerin karşı gelmeleri haricinde bir problem yaratmayacaktır.(Kaldor 1991); (aktaran, Dunne, Mohammed,1995,s.331-343)

Her şeye rağmen analiz sonuçları göstermektedir ki stratejik ve politik ortamın değişmesi/yumuşaması Sub-Saharan Afrika ülkelerinin savunma ihtiyaçlarının azalmasına ve askeri harcamaların kısılması suretiyle daha güvenli bir ortamın oluşmasına neden olacaktır. Bu durum bölgede ekonomik performansın artırılması için çok önemli fırsatlar yaratacaktır (Dunne, Mohammed,1995,s.331-343).

6.3. Sub-Saharan Afrika Ülkelerindeki Askeri Harcamaların Ekonomik Büyüme Etkisi Üzerine Ekonometrik Uygulama

6.3.1. Model ve Veri Seti

Araştırmamıza konu ülkelerin datalarına ulaşmanın zorluğu, datalarının güvenilirliği, demografik bağımlılık oranları, farklı ekonomik büyüme oranları, ülkelerin farklı klasman yapılarına sahip olmaları ve en önemlisi sosyal yapılarının farklılığının çalışmamızda göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Cross-Section gözlemlerin belli bir zaman döneminde bir araya getirilmesiyle modellenen Panel veri yöntemi son yıllarda oldukça yaygın hale gelmiştir. Çünkü panel veri setinde hem yatay kesit hem de zaman olmak üzere iki boyut mevcuttur. Bir başka ifadeyle panel veri modellerinde, n tane birim ve her birime karşı gelen t adet gözlem bulunmaktadır.

Çalışmada kullanılacak panel veri analizinin uzaysal i ve zamansal t , olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Uzaysal boyutunu ülkeler oluştururken, zamansal boyutunu bir değişken setinin periyodik gözlemleri oluşturmaktadır. Panel veri yönteminin avantajları (Baltagi, 2001) şöyle sıralanabilir; Panel veri bireysel heterojenliği kontrol eder. Zaman serisi ve yatay kesit analizleri bu heterojenliği kontrol edemediği için sonuçların yanlı olma riski ortaya çıkacaktır(Saatçi&Aslan, 2007).

Panel veri analizi, değişkenler arasındaki doğrusallığı azaltarak daha güvenilir sonuçlar verir. Panel veri analizinin yatay kesit ve zaman serisi verileri üzerinde bazı önemli avantajları bulunmaktadır. Öncelikle, araştırmacıya sadece yatay kesit veya zaman serisi verilerinin kullanılmasından daha fazla veri kullanma olanağı sağlar. Bu da tahminlerdeki serbestlik derecesini artırarak, tahminlerin daha etkin olmasını

sağlar. Panel veri “değişim dinamiklerini” çalışmak için daha uygun bir yöntemdir(Saatçi&Aslan, 2007).

Ekonometrik modelimiz Sub-Saharan Afrika ülkelerinden seçtiğimiz analiz yapmaya elverişli Kamerun, Etiyopya, Gana, Kenya, Nijerya ve Uganda olmak üzere 6 ülkenin 1990-2012 arasındaki GDP, ME, CA ve LF verilerini içermektedir.

$$GDP_{it} = \beta_1 + \beta_2 ME_{it} + \beta_3 CA_{it} + \beta_4 LF_{it} + u_{it},$$

$$Y = F(ME, CA, LF)$$

Dışsal büyüme teorileri çerçevesinde kurduğumuz çoklu regresyon modeli, panel GLS analiz yöntemi kullanılarak tahmin edilecektir. Burada, GDP; Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasılayı, ME; Askeri Harcamaları, CA; Brüt Sabit Sermaye Oluşumunu ve LF; İşgücünü temsil etmektedir.

Reel Gayri Safi Yurtiçi, Brüt Sabit Sermaye Oluşumu ve İşgücü dataları World Bank Database’ den elde edilmiş olup, Askeri Harcama Verileri SIPRI Yearbook 2012 Database’den elde edilmiştir.

Çalışmamızda uygulayacağımız modelin analize hazır olması için öncelikle datalarımızın logaritmaları alınarak durağanlık testlerine daha uygun hale getirilmiştir. Ayrıca Reel fiyatlarla mevcut olmayan Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu ve Askeri Harcama dataları GDP deflatör ayrıştırılması yöntemi kullanılarak 2005 sabit fiyatlar düzeyinde uygun hale getirilmiştir. Böylece datalarımız panel data birim kök testlerine tabi tutularak analize uygun sabit hale getirilmektedir¹.

¹ Bkz, Chen, Mei-Yuan, (Feb. 25, 2013), Panel Unit Root and Cointegration Tests

İlk olarak serilerin birim köke sahip olup olmadıklarını Levin, Lin ve Chu (1992) test, Breitung t-stat Im test, Pesaran and Shin W-stat test, ADF - Fisher Chi-square test ve PP - Fisher Chi-square testlerinden faydalanılarak değişkenlerimizin 1. farklarında birim köke sahip oldukları ve durağan hale geldikleri gözlemlenmiştir².

6.3.2. Generalization Least Square (GES) Regresyon Analizi Sonuçları

Genelleştirilmiş en küçük kareler yönteminin matematiksel karmaşıklığı nedeniyle bu bağlamda ele almayacağız³. Rassal etkili model yöntemini kullanarak Tablo 24'te elde ettiğimiz sonuçlara göre, Sabit terim ortalaması 2.967675'tir. R² belirlilik katsayısının da 0.939485 gibi bir değer alması bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücününün yüksekliğini göstermektedir. Çifte LOG fonksiyonuyla tahmin edilen eğim katsayıları esneklikleri göstermektedir⁴.

² Bkz, Ek 1, Modelde kullanılan veriler ve Ek 2, birim kök testi sonuçları

³ Bkz. Kmenta, Aggy., s. 625-630

⁴ Bkz, Ek 1, Modelde kullanılan veriler

Tablo 24 Rassal etkili, Panel GLS Regresyon Analizi Esneklik Sonuçları

Bağımsız Değişken: GDP				
Method: Panel GLS				
Tarih: 06/08/14 saat: 23:14				
Sample: 1990 2012				
Periods included: 23				
Cross-sections included: 6				
Total panel (balanced) observations: 138				
Swamy and Arora estimator of component variances				
Değişken	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
MILEX	0.042394	0.023834	1.778716	0.0776
LAB	0.877615	0.073515	11.93791	0.0000
CAP	0.241311	0.019273	12.52071	0.0000
C	2.967675	0.885087	3.352977	0.0010
Effects Specification				
			S.D.	Rho
Cross-section random			0.347971	0.9374
Period random			0.000000	0.0000
Idiosyncratic random			0.089955	0.0626
Weighted Statistics				
R-squared	0.939485	Mean dependent var		1.263298
Adjusted R-squared	0.938130	S.D. dependent var		0.359346
S.E. of regression	0.089382	Sum squared resid		1.070554
F-statistic	693.4433	Durbin-Watson stat		0.362168
Prob(F-statistic)	0.000000			
Unweighted Statistics				
R-squared	0.551605	Mean dependent var		23.47029
Sum squared resid	48.74999	Durbin-Watson stat		0.110850

Analizimizdeki Askeri Harcama (Milex) değerinin t-Statistic katsayısına baktığımızda 1.778716 değeri 2'den küçük olduğundan katsayımız anlamsız gibi değerlendirilse de anlamlılık değerini daha iyi ölçmek için Prob. değerinin 0.10'dan daha küçük olmasına bakmaktayız. Burada Prob. değeri 0.0776, 0.10'dan değerinden küçük olduğundan Askeri Harcama (Milex) Katsayılarımız istatistiksel olarak anlamlı değerlendirilmektedir. Aynı Şekilde İşgücü ve Sabit Sermaye Oluşumu katsayıları da istatistiksel olarak anlamlıdır. Ayrıca Prob(F-statistic) değeri de 0.10'dan küçük olması da katsayılarımızın anlamlı olduğunun göstergesidir. Böylece, değişkenlerin esnekliklerini yorumlayabilmekteyiz. Katsayımızın anlamsız çıkması durumunda Değişken Varyans, Ardışık Bağımlılık ve Çoklu Doğrusallık

sorunlarını düzeltme yöntemlerini kullanmamız gerekmektedir, bizim çalışmamız ekonometrik kurallara uygun stabilize edilmiş datalar ve ekonometrik düzeltmeler ile analize hazır hale getirilmiştir.

Tablo 24' e göre Askeri Harcamalar (Milex) %1'lik artış hareketi yaşadığı zaman, Reel GDP % 0.042394 oranında artış göstermektedir.

Sloman, ekonomik büyümenin kaynağının iki büyük nedenini şöyle belirlemiştir:

- Faktörlerin miktarının artması, yani işgücündeki veya ortalama çalışma saatlerindeki artış, hammadelerde ve sermayedeki artıştır. Bunlar arasında, birçok ülke için yatırımlarla gerçekleşen sermaye artışı büyümenin en önemli kaynağını oluşturmaktadır. İşçi başına sermaye miktarı, sermaye/emek oranı (K/L) zaman içinde artarak, işçi başına çıktı miktarının (Y/L) artmasına neden olmaktadır.
- Faktörlerin verimliliğinin artması, yani işçilerin becerilerindeki artış, girdilerin yönetim tarafından daha iyi organizasyonu ve daha verimli sermaye

donanımdır. Verimlilik artışında en önemli faktör teknolojik ilerlemedir. Bilgisayar teknolojisinin, yeni mühendislik tekniklerinin, haberleşmede kullanılan dijital teknolojilerin ve daha etkin motorların gelişmesi sermaye verimliliğinin artış nedenlerindedir. Daha fazla çıktının nedenleri arasında gösterilebilir. Ancak sermayenin marjinal etkinliğinin işçi başına düşen sermaye miktarı arttıkça azalma eğilimi göstermesi ve yatırımların bir kısmının eskimesiyle birlikte yatırımın eskiyen donanımının telafide kullanılan kısmının artması ve sermaye stokunu genişletmek amacıyla kullanılan kısmının azalmasıdır(Sloman, 2004, s.347,348).

Araştırmamıza konu olan ülkelerde bu bağlamda gerek data'lara ulaşmanın zorluğu, gerekse data'lara güvenilirliliği sebepleriye ve analizimize konu ülkelerin gerek endüstriyel yetersizliği gerekse beşeri sermaye yetersizliği ve geri kalmışlık durumu gibi sebeplerle askeri harcamaların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, teknoloji transferi, modernizasyon ve inovasyon etkileri ile açıklanamamaktadır.

Diğer taraftan uzun dönemli büyüme öncelikle teknolojik ilerlemeye de bağlıdır. Ancak teknolojik ilerleme büyük ölçüde yeni sermaye donanımında içerilmiştir. Bir başka ifadeyle bu teknolojiyi kullanan donanıma sahip olmadan yeni teknolojiye sahip olunamamaktadır. Bu nedenle yeni teknoloji avantajına sahip olmak için firmaların oldukça fazla yeni sermaye yatırımı yapmaları gerekmektedir. Aynı şekilde işçilerin ve yönetimin de, teknik inovasyonlardan tümüyle yararlanabilecek beceri ve esnekliğe sahip olmaları gerekmektedir.

Bu nedenle daha fazla ekonomik büyümeyi teşvik edecek arz cephesi politikalarının sadece araştırma geliştirme değil, yatırım eğitim, endüstriyel organizasyon, iş uygulamaları ve yeni tekniklerin en etkin şekilde kullanımını

sağlayacak bütün teşvikler üzerinde yoğunlaşması gerekmektedir. (Sloman, 2004, s.355)

Genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemiyle tahmin ettiğimiz ve dışsal büyüme teorileri çerçevesinde oluşturduğumuz modelimizde askeri harcamaların ekonomik büyümeye etkisi, askeri harcamalar, emek ve sermaye dataları da modelin içine alınmak koşuluyla tahmin edilmiştir. Sonuçlar, etkileri dikkate alınmayacak denli küçük olmasına karşın askeri harcamaların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğu yönünde gözlemlenmiştir.

Uygulamamız sonucunda gözlemlediğimiz makro iktisat açısından minor orandaki pozitif etkilerini, incelediğimiz ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarını da göz önünde bulundurarak Askeri Keynesyen yaklaşım çerçevesinde açıklığa kavuşturmak mümkündür. Şöyle ki: daha fazla askeri harcama sonucunda transfer harcamaları kaleminde değerlendirilecek personel maaşları yaratılan harcanabilir gelir nedeniyle mal ve hizmetlerin arzında pozitif etkiye sahip olacak ve ekonomik büyümeye katkıda bulunacaktır. Toplam talebin yetersiz olduğu durumlarda devletin aktif şekilde askeri harcamaları kullanarak kamu harcamalarının bir yansıması olarak çarpan etkisi ile toplam üretimi artırmasıdır. Örneklenen ülkelere ait askeri harcamaların ekonomik büyümeye makro iktisat açısından sağladığı oldukça zayıf pozitif katkı söz konusu harcamaların ekonominin diğer alanlarına yapılması halinde sağlanacak kısa ve uzun vadeli katkılarının yanında oldukça küçük kalacağını söylemek yanıltıcı olmaz.

Keynesin ekolünde çarpan; otonom harcama kalemlerinin birinde meydana gelen değişikliğin, toplam gelirdeki etkisidir. Başka bir ifadeyle toplam harcamalara yapılan ilave yatırımların milli geliri kaç kat artırdığıdır (Paya,2001,s.215). Bir ekonomide çarpan etkisini gözlemlenebilmesi için atıl kapasitenin bulunması

gerektiği hipotezi de analize tabii ÷lkelerde bu etkinin gözlemlenebileceğini güçlendirmektedir.

Ancak teknolojisi ve bu teknolojinin kullanılabildiği bir endüstrisi de var olan ÷lkelerde savunma harcamalarının yarattığı talep, kapasite kullanımını arttırır ve çıktı düzeyini büyütür. Sonuç sermayenin kazanç oranında, yatırımlarda ve büyümede arttırır. Sub-Saharan Afrika ÷lkelerinde bu etkiyi, sosyo-ekonomik, yapısal ve endüstriyel gelişmişliğin düşük seviyede olmasından dolayı gözlemek olası değildir.

Bazı çalışmalar bize, savunma harcamalarının büyüme üzerindeki etkisinin kısa ve uzun vadede değişebileceğini belirtmektedirler. Bobin'in çalışmasında savunma harcamalarının büyüme üzerindeki etkisi, kısa dönemde sıfır hatta negatif olarak gözlemlenebilirken, uzun dönemde pozitif gözlemlenebilmektedir (Looney,1994: 22); (Aktaran, Giray,2004).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Üzerinde 1 milyardan fazla insanın yaşadığı, 2000'in üzerinde yerel ve kolonyal dillerin konuşulduğu, birçok etnisitenin farklı coğrafi bölgelerdeki siyasi sınırlar içinde yaşadığı Afrika, yönetilmesi zor, hukuksal ve kurumsal alt yapısı zayıf, savaş ve iç çatışmalara sahne olan egzotik bir kıta görünümünü sergilemektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sömürgeci sistemden ayrılarak bağımsızlıklarına kavuşan Afrika ülkeleri, tüm bu olumsuz görünen farklılık ve yapısal bozukluklara ilaveten savaş ve iç çatışmalara rağmen dinamik yapısından güç alarak ekonomik gelişimlerini ve dünyaya entegrasyonlarını sürdürmektedir.

Zengin doğal kaynakları, emtia ve petrol ihracatçısı olan Afrika kıtası ülkeleri mevcut global dünya ekonomik düzeni içerisinde ekonomik büyüme trendini sürdürmektedir. İnsani Gelişim Endeksi (HDI) ve Global Barış Endeksi (GPI) rasyolarındaki pozitif düzelmelerde ekonomik büyüme rakamlarıyla birleştirilince kıtanın Asya ve diğer gelişmekte olan kıtaları yakalama ümitlerini artırmıştır. Kıtanın nüfus artış oranı dünya rasyosunun yaklaşık 2 katı olsa da ekonomik büyüme oranının nüfus artış oranından yüksek olması kişi başı milli gelir rakamlarında olumlu görünüm sergilemektedir.

Tarihsel süreçte dünyamız ekonomik faktörler, siyasi belirsizlikler, sosyo-kültürel, dinsel, etnik ve çevresel faktörlerden dolayı devletlerarası ya da ülke içi savaş ya da iç savaşlara sahne olmaktadır. Tüm bunlar savaş ekonomisi olgusunu ortaya çıkarmakta ve kıt kaynaklara sahip dünyamızın mevcut olan enerjisinin ve

kalkınma potansiyelinin verimsiz alanlarda tükenip heba olmasına yol açmaktadır. Dünya Barış Enstitüsünün 2013 yılında yayınladığı raporda Savaş Ekonomisinin değeri dünya Milli gelirinin %11'ini teşkil ettiği ve bu harcamanın sadece yarısı ile gelişmekte olan ülkelerin borçlarının tamamının silinebileceği ifade edilmiştir. SIPRI Yearbook 2004'te belirtildiği üzere 2001 yılındaki USA'nın askeri harcamaları ile kişi başı geliri 755 dolar ve altındaki 58 az gelişmiş ülkenin toplam borçlarını silinebileceği olgusu askeri harcamaların vahim boyutlarını göstermektedir.

Askeri harcamalar ülkelerin savunma güvenliği ve istikrarı için elbette önemlidir ancak temel yapısal bozukluklar, politik ve siyasi belirsizlikler, kurumsal ve hukuksal yapıdaki yetersizlikler dikkate alındığında Afrika ülkelerinin silahlanma harcamaları ordularının batılı anlamda modernizasyonunu engellemektedir. Zira Afrika ülkelerine genel olarak baktığımızda insani gelişim endeksleri düşük, beşeri sermayesini geliştirememiş, sömürgecilik zamanlarında kalma suni sınırlar içerisinde etnik kavgalara boğulmuş, askeri veya sivil cuntaların yarattığı rüşvet ekonomisi batağına saplanmış devlet geleneği yeni yeni oluşan ülkeler görmekteyiz. Bu nedenlerden dolayı 1960'lardan itibaren süregelen savaşlar, iç çatışmalar ve karışıklıklar nedeniyle 50 milyonun üzerinde insan hayatını kaybetmiş, sosyal ve ekonomik kaynaklar heba edilerek toplumları açlık ve sefalet içinde dünya genelinden bir hayli gerilerde hayatlarını sürdürmelerine neden olmaktadır.

Bu da bize bu ülkelerin askeri harcamalarının Benoit'in ortaya attığı ordu modernizasyonu, sağlık desteği, mesleki eğitim olanakları, altyapı gelişimi ve teknolojik gelişimler gibi katkılar sağlayabileceği savına şüphe ile yaklaşmamıza yol açmaktadır. Ayrıca optimum askeri harcamaların net faydalarını ve fırsat

maliyetlerini objektif olarak değerlendirmek suretiyle aynı gruptaki ülkeler üzerinde ampirik çalışmalar yapmak daha doğru sonuçlara ulaşmamıza yardımcı olabilecektir.

Askeri savunma harcamalarına ilişkin yurt dışından getirilen teknolojik “know how” un ülke içinde ekonomik gelişmeleri sağlayacağı ve belli süre sonra az gelişmiş bu ülkelerin diğer gelişmiş ülkeleri ekonomik açıdan yakalayacağı şeklinde ifade edilen yakınsama hipotezinin olabirliği tartışmaya açık konulardandır. Böyle bir durumda (Barro,1991) in savından yola çıkarak değerlendirme yapacak olursak sanayi gelişimini tamamlayamamış geri kalmış Afrika ülkeleri ithal olarak elde ettiği silah teçhizatının karmaşa, savaş ve istikrarsızlıktan başka faydası olmayacaktır.

Şöyle ki BM Genel Sekreteri Kofi Annan 1998 yılında Afrika’daki askeri harcamaların milli gelirlerine oranla yüksek olduğunu ve bu harcamaların GDP’ye oranlarının % 1,5’e kadar indirilmesini ve bu harcamalardaki artış oranının %0’a kadar çekilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Dunne, Mohammed,(1995) askeri harcamaların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analizleyebilmek için onun kapitalist gelişimdeki rolünün kurama dayandırılması gerektiğini ifade ederek zaman serisi analizlerinin, heterojen havuz veri analizlerinin, aggregate analizlerin ve panel kesit veri analizlerinin farklı sonuçlar doğurabileceği ve ülke gruplarının doğru seçilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Buradan yola çıkarak ülkelerin ekonometrik analizlerini bir kurama dayandırmanın yanı sıra ülke gruplarının doğru şekilde seçilmesi sonucunu çıkarabilmekteyiz.

Dunne, Mohammed,(1995), tüm ayrıntıları göz önünde bulundurarak yaptığı çalışmasında askeri harcamaların örnek alınan Sub-Saharan Afrika ülkelerinde önemli ve güçlü negatif etkileri olduğunu bulmuşlardır. Dünya Bankası direktifleri

doğrultusunda Afrika ülkelerinde askeri sanayi endüstrisi olmadığından askeri harcamaların azaltılması batılı savunma sanayi şirketleri ile aracı gruplarının çıkar dengelerini bozmaktan başka sonuç doğurmamaktadır. Askeri harcamaların ülkelerin ekonomik büyümesine katkıda bulunamayacağı, bölgesel etnik, dini ve ekonomik refah farklılıklarının yarattığı potansiyel düşmanlıkların, sosyo-kültürel farklılıkların dikkate alındığı insani yaşam modellerinin desteklendiği ve insan hak ve özgürlüklerine saygılı politik ve siyasi istikrarın oluşması, ekonomik reformlar ve kurumsallaşmanın olgunlaşması Afrika ülkelerinin ekonomik kalkınması ve gelişimini sürdürmesine daha fazla katkı sağlayacaktır.

6 sub-saharan donör ülkesinin 1990-2012 datalarını, cross-sectional panel GLS ekonometrik yöntemini kullanarak ve dışsal büyüme teorileri çerçevesinde modellediğimiz uygulamamızda; askeri harcamaların ekonomik büyüme üzerine makro iktisat açısından dikkate alınmayacak oranda pozitif etkisini gözlemlenmiştir.

Bu bağlamda askeri harcamaların ekonomik büyüme üzerine pozitif etkisi, askeri keynesyen büyüme yaklaşımı çerçevesinde toplam harcamalara yapılan ilave yatırımların milli gelir düzeyinde artışa neden olması şeklinde açıklanmıştır.

Analiz sonucu pozitif olmasına karşın rakamsal boyutu araştırmaya konu ülkeler ile ilgili bir politika üretmek, bir strateji geliştirmek için yeterli değildir. Söz konusu harcamaların ekonominin diğer alanlarına yapılması halinde kısa ve uzun vadeli katkılarının daha yüksek olacağını söylemek daha gerçeğe yakın olur.

KAYNAKÇA

Benoit, Emile, (Jan., 1978). *Growth and Defense in Developing Countries*, Economic Development and Cultural Change, Vol. 26, No. 2 pp. 271-280, Publish by: Sage Publications, Ltd.

Berber, Metin, (2011). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma: Büyüme Teorileri ve Kalkınma Ekonomisi*, Trabzon: Derya Kitapevi.

Deger, Saadet and Smith, Ron, (Jun., 1983). *Military Expenditure and Growth in Less Developed Countries*, The Journal of Conflict Resolution, Vol. 27, No. 2 pp. 335-353, Publish by: Sage Publications, Ltd.

Dunne, J. Paul, (1996). *Economic Effects of Military Expenditure in Developing Countries: A Survey*, in J. P. Dunne (ed.) *The Peace Dividend Contributions to Economic Analysis, Volume 235*, Emerald Group Publishing Limited, pp.439-464

Dunne, J. Paul, (May 2000). *The Economic Effects of Military Expenditure in Developing Countries*, Economics Group Middlesex University Business School, The Burroughs, Hendon, London, NW4 4BT, pp.1-29

Dunne, J. Paul & Mohammed, Nadir A.L., (1995). *Military Spending in Sub-Saharan Africa: Some Evidence for 1967-85*, Journal of Peace Research, Vol.32, No.3, pp. 333-343, Publish by: Sage Publications, Ltd.

Dunne, J.Paul & Tian, Nan, (2013). *Military Expenditure, Economic Growth and Heterogeneity . A Southern Africa Labour and Development Research*

Unit Working Paper Number 95. Cape Town: SALDRU, University of Cape Town, pp.1-23

Giray, Filiz, (2004). “*Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme*”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, ss.181-199

Global Employment Trends, (2013). *Recovering from a second jobs dip*, International Labour Office. Geneva: ILO, CH-1211 Geneva 22, Switzerland,

Global Peace Index (GPI), (2013). *Measuring the state of global peace*, Institute For Economics & Peace.

Gujarati, Damodar N. & Porter, Dawn C. “*Temel Ekonometri*“. Çev. Ümit Şenesen & Gülay Günlük Şenesen, (Ekim,2012), İstanbul: Literatür Yayınları

Gyimah-Brempong, Kwabena, (1989). *Defense Spending and Economic Growth in Sub-Saharan Africa: An Econometric Investigation*. Journal of Peace Research.Vol. 26 No. 1, pp. 79-90.

Heine, Bernd & Derek, Nurse,(2000). *African Languages: An Introduction*, Chambrige: Chamrige Üniversitesi.

Human Development Report (HDI), (2013). *The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World*, Published for the United Nations Development Programme, (UNDP), Copyright, 2013 by the United Nations Development Programme 1 UN Plaza, New York, NY 10017, USA

IMF, (October 2012). *World Economic Outlook, Coping with High Debt and Sluggish Growth*, Washington D.C., International Monetary Fund,(IMF)

- IMF,(2013). *Regional Economic Outlook, Sub-Saharan Africa-* Washington D.C.: International Monetary Fund,(IMF)
- Kâr, Muhsin & Taban, Sami, (2003). *Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 58.3, s.145-169
- Leibfritz, Willi & Flaig, Gebhard, (April 2013). *Economic Growth in Africa: Comparing Recent Improvements with the “lost 1980s and early 1990s” and Estimating New Growth Trends*, Cesifo working paper no. 4215 category 6: fiscal policy, macroeconomics and growth April 2013, Center for Economic Studies Ifo Institute, pp.1-15
- Mohammed, Nadir A. L and Dunne, J. Paul, (Aug., 1995). *Military Spending in Sub-Saharan Africa: Some Evidence for 1967-85*, Journal of Peace Research, Vol. 32, No. 3 pp. 331-343, Publish by: Sage Publications, Ltd.
- Mohammed, Nadir A.L. & MNSD, (February). 1999, *Civil Wars and Military Expenditures: A Note* , World Bank, Washington, D.C. 22-23
- OECD, (Ty.). Africa fact sheet, *Main economic indicator*, sitesinden alınmıştır, www.oecd.org/daff/inv/investmentfordevelopment/47452483.pdf
- Omitoogun, Wuyi, (2003). *Military Expenditure Datain Africa, A Survey of Cameroon, Ethiopia, Ghana, Kenya, Nigeria and Uganda*, SIPRI Research Report No. 17, Oxford University Press.
- Paya, Merih,(2001). *Makro İktisat*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Rena, Ravinder,(Spring 2008). *Sectoral Performance in the African Economy – Some Issues and Trends*, Indus Journal of Management & Social Science, Vol.2, No.1, pp. 1-14

Saatçi, Mustafa & Aslan, Alper, (Temmuz-Aralık 2007). *Türkiye İmalat Sanayinde İthalatın Sanayiye Disipline Etme Hipotezinin Testi: Panel Veri Yaklaşımı*, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 29, ss.1-15

SIPRI Yearbook,(2012). *Armaments Disarmaments and International Security*, Summary, Stockholm International Research and Peace Institute, Signalistgatan 9 SE-169 70 Solna, Sweden

SIPRI Yearbook,(2013). *Armaments Disarmaments and International Security*, Summary. Stockholm International Research and Peace Institute, Signalistgatan 9 SE-169 70 Solna, Sweden

Sloman, John, “İktisat Makro“. Çev. Ahmet Çakmak, (2004). İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi

Skons, Elisabeth, Catalina Perdomo, Sam Perlo-Freeman, and Petter Stalenheim, (2004). *Armaments, Disarmament and International Security*. SIPRI Yearbook 2004.Oxford University Press.

The World Bank Group, (2013). *Fact Sheet: The World Bank and Agriculture Africa*, sitesinden alınmıştır, <http://go.worldbank.org/GUJ8RVMRL0>

Uçak, Ayhan & Ertuğrul, Hasan Murat,(2013). *Ekonomik Büyüme İstihdam İlişkisi, Türkiye İçin Dinamik Uygulama*, International Journal of Human Sciences, 10 (1), s. 661-675

Ünsal, Erdal M. ,(2003). *Makro İktisat*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.

World Bank, (January 2014). *Global Economic Prospects Report*, GEP Report World Bank,1818 H Street N. W. Washington, DC 2033 USA.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>, 10.06.2014

<http://www.dacb.org/languages.html>, 10.06.2014

<http://unctadstat.unctad.org/TableView/tableView.aspx?ReportId=98>, 10.06.2014

<http://www.saylor.org/site/wp-content/uploads/2011/04/Ethnic-groups-in-Africa.pdf>,
10.06.2014

[http://nl.wikipedia.org/wiki/Afrika#mediaviewer/Bestand:Kaart_Afrika\(nl\).jpg](http://nl.wikipedia.org/wiki/Afrika#mediaviewer/Bestand:Kaart_Afrika(nl).jpg),
16.6.2014

EKLER

Ek 1. Ekonometrik Analize Konu Ülkelerin Model Değişken Değerleri

t	c	GDP	Milex	Capital	Labor	Deflator
1990	1	12067245893,77	228000000,00	1933099913,42	4357327,10	58,09997
1991	1	11607652842,57	233000000,00	2069788923,89	4510503,77	60,17339
1992	1	11247815231,69	226000000,00	1630286378,51	4662638,11	59,40457
1993	1	10887885441,83	229000000,00	1841900244,65	4820792,49	68,96791
1994	1	10615688204,71	186000000,00	1146411125,61	4985727,98	78,88766
1995	1	10966005506,32	185000000,00	1172626217,95	5150486,17	86,36961
1996	1	11514306266,79	187000000,00	1321284617,48	5314732,81	88,69501
1997	1	12101535664,04	207000000,00	1410856631,47	5477618,88	92,0102
1998	1	12711362656,25	235000000,00	1434800005,72	5646077,07	95,37982
1999	1	13269875876,89	253000000,00	1537770901,55	5819290,71	97,23836
2000	1	13827210176,95	246000000,00	1514692829,48	6005387,52	100
2001	1	14451407928,06	245000000,00	1989019513,57	6187050,64	102,1785
2002	1	15030771313,06	266000000,00	2197940438,94	6372966,96	105,4971
2003	1	15636660699,96	285000000,00	2432039216,81	6563363,16	105,8749
2004	1	16215507058,04	303000000,00	3113037719,87	6768447,36	107,4715
2005	1	16587921220,97	299000000,00	2551284457,44	6979295,40	110,2993
2006	1	17122408358,11	325000000,00	2540171923,36	7196140,21	114,6467
2007	1	17608693919,08	341000000,00	3088343173,05	7429724,73	116,2874
2008	1	18247395961,81	353000000,00	4025636034,90	7658877,07	121,8046
2009	1	18588341481,82	358000000,00	3623226123,53	7905165,25	117,7381
2010	1	19209829592,65	383000000,00	3681429025,30	8157900,56	121,2703
2011	1	19997837331,27	347000000,00	4875634237,58	8405124,70	125,7562
2012	1	20913538935,58	342000000,00	4886354767,38	8658591,28	129,2584
1990	2	6791787146,84	720000000,00	1744016472,43	20873063,60	16,34189
1991	2	6307037426,87	358000000,00	1634962587,46	21642772,18	19,46054
1992	2	5760042172,57	212000000,00	1211471742,00	22443612,99	22,48324
1993	2	6517075126,59	234000000,00	1574501806,04	23152447,03	25,49068
1994	2	6724982985,49	216000000,00	1256166174,19	23923408,75	26,23777
1995	2	7137056860,44	182000000,00	1517471942,15	24663141,63	29,57173
1996	2	8023901606,65	204000000,00	1575469057,06	25366461,23	29,6424
1997	2	8275375764,11	375000000,00	1268616080,53	26099000,40	29,70366
1998	2	7989197152,71	789000000,00	1324306568,77	26903350,82	29,65892
1999	2	8401631899,76	1252000000,00	1323495335,60	27692124,49	30,31826
2000	2	8911851184,73	1129000000,00	1869751487,30	28753049,23	33,18775
2001	2	9651662440,23	718000000,00	1981778064,63	29856539,04	31,27767
2002	2	9797857695,17	591000000,00	2104832712,13	30968439,00	30,1451
2003	2	9586117908,93	486000000,00	2116188466,50	32132893,02	33,99385
2004	2	10887180465,76	525000000,00	2959542532,62	33360342,12	35,32356
2005	2	12173919387,08	521000000,00	3230010262,16	34659769,14	38,81186

2006	2	13492918145,23	471000000,00	4190881052,46	35738104,68	43,29544
2007	2	15038669489,89	431000000,00	4641783636,98	36874851,87	50,75128
2008	2	16661124577,35	345000000,00	6319857565,61	38031786,37	66,13526
2009	2	18127717313,92	341000000,00	7207835413,04	39258720,48	82,10433
2010	2	20402844449,62	345000000,00	7210545295,49	40607802,94	83,29039
2011	2	22683533174,29	333000000,00	8337904132,67	42036455,58	100
2012	2	24662736904,44	329000000,00	13799667923,09	43591175,25	134,3492
1990	3	5509021558,70	30000000,00	847230096,97	5851766,84	2,128449
1991	3	5799998499,46	42900000,00	1044841408,51	6049045,91	2,555019
1992	3	6025004753,10	46600000,00	817151953,77	6253959,69	2,839905
1993	3	6317217483,63	54500000,00	1419736610,69	6491023,99	3,74178
1994	3	6525685660,59	59300000,00	1229487970,15	6731050,49	4,869138
1995	3	6794049193,56	60600000,00	1365980398,74	6971588,37	6,965075
1996	3	7106742655,03	51000000,00	1407303124,92	7211516,70	9,739804
1997	3	7404967010,30	51200000,00	1642607978,29	7452539,97	11,63499
1998	3	7753029398,00	63600000,00	1673257167,37	7708923,00	13,61858
1999	3	8094162422,97	67400000,00	1579699956,83	7965557,70	15,52125
2000	3	8393646432,61	94400000,00	1150944998,40	8236701,79	19,74771
2001	3	8729392289,92	59400000,00	1441548464,01	8375717,33	26,62345
2002	3	9122214942,97	65400000,00	1157700178,56	8508656,88	32,69855
2003	3	9596570120,00	81300000,00	1750711687,87	8645769,37	42,08447
2004	3	10133978046,72	79300000,00	2520325409,10	8773334,42	48,12366
2005	3	10731883141,45	79000000,00	3112475799,22	8901525,21	55,32475
2006	3	11418723662,50	85000000,00	4415944319,71	9043916,47	99,99947
2007	3	12156343017,72	130000000,00	4978145656,29	9322791,24	116,276
2008	3	13181184012,14	114000000,00	6119912086,53	9619602,34	139,7662
2009	3	13707278823,30	127000000,00	5122231686,54	9900634,80	162,9937
2010	3	14804825656,67	129000000,00	7934103177,79	10204902,56	189,8495
2011	3	17026596444,83	98800000,00	10131428382,45	10487162,34	214,4614
2012	3	18374187876,31	119000000,00	11815849799,07	10779111,91	242,8963
1990	4	13020421906,06	843000000,00	1770037661,30	8997557,06	24,05715
1991	4	13207700727,41	658000000,00	1551236252,42	9293384,79	27,07198
1992	4	13102105956,37	483000000,00	1361184680,89	9603679,27	32,18783
1993	4	13148382236,24	404000000,00	974215535,28	9920693,92	40,45962
1994	4	13494550808,54	336000000,00	1349075187,90	10234277,42	47,3444
1995	4	14089149935,91	389000000,00	1934608641,55	10537339,14	52,65694
1996	4	14673404337,44	454000000,00	1928429609,10	10826848,93	74,76695
1997	4	14743088616,73	432000000,00	2018240815,14	11104711,51	83,31671
1998	4	15228167741,63	407000000,00	2209264379,20	11374837,02	89,09173
1999	4	15579236183,90	396000000,00	2010672643,89	11643219,72	92,82818
2000	4	15672664145,53	425000000,00	2122912374,00	11913757,21	98,472
2001	4	16265076195,81	489000000,00	2357159736,18	12188259,00	100,0211
2002	4	16354023314,76	527000000,00	2266259621,67	12464431,67	100,9545
2003	4	16833601049,20	532000000,00	2360606515,65	12756647,39	107,2109
2004	4	17692838510,29	525000000,00	2616974314,00	13040209,76	114,8517
2005	4	18737895400,78	553000000,00	3503820002,94	13331637,29	120,479

2006	4	19924122754,55	547000000,00	4293875375,00	13757767,71	129,8604
2007	4	21317473472,99	613000000,00	5274843412,43	14204484,44	137,1518
2008	4	21642980382,15	585000000,00	5921143568,08	14658340,31	155,2729
2009	4	22234977834,88	597000000,00	6012914030,09	15129217,55	169,6411
2010	4	23516785868,28	633000000,00	6544028463,41	15624743,58	172,9869
2011	4	24545864807,33	647000000,00	6857073755,79	16147729,73	193,9757
2012	4	25674494994,78	694000000,00	8297661238,41	16697482,35	213,6606
1990	5	56419202082,65	656000000,00	4382926589,47	30043884,90	1,441199
1991	5	56070615710,58	629000000,00	3761777241,32	30830690,57	1,694919
1992	5	56313808188,57	541000000,00	3735332475,52	31699193,41	2,848534
1993	5	57490979533,71	731000000,00	2139415231,79	32595297,88	3,592925
1994	5	58014011386,44	513000000,00	2019424062,74	33458731,37	4,70706
1995	5	57835636303,60	591000000,00	2017058556,00	34343509,68	10,02963
1996	5	60723777676,02	501000000,00	2550595125,00	35249739,85	13,31204
1997	5	62425413645,71	539000000,00	2993588735,52	36175720,56	13,44691
1998	5	64120663260,42	688000000,00	2752912045,45	37050181,06	12,68505
1999	5	64424747539,14	1165000000,00	2508841854,01	37996091,04	14,84787
2000	5	67850915773,50	899000000,00	3255313774,21	38875614,40	20,0787
2001	5	70843863904,12	1281000000,00	3345603416,31	39681942,71	20,01392
2002	5	73525054912,22	1933000000,00	4144046790,12	40558453,17	27,99881
2003	5	81137974798,79	1190000000,00	6700671052,65	41290884,79	31,11814
2004	5	108510499439,62	1159000000,00	6494735849,98	42105535,57	31,06905
2005	5	112248324602,68	1024000000,00	6127632108,84	43250247,01	37,91183
2006	5	121464995090,79	1067000000,00	12021030819,66	44509061,37	44,4849
2007	5	129759108808,85	1239000000,00	15396131741,11	45724200,82	46,60716
2008	5	137895347102,53	1741000000,00	17318219521,22	47063052,52	51,65718
2009	5	147457584120,55	1825000000,00	20487174198,60	48361656,60	49,4253
2010	5	159017874554,81	2143000000,00	56029119477,78	49706563,77	100
2011	5	166417511872,49	2386000000,00	57968622265,82	51192656,91	111,05
2012	5	177642699442,71	2100000000,00	59045386534,68	52642335,58	117,1697
1990	6	3465577959,10	100000000,00	546834359,68	7492038,64	25,74767
1991	6	3658059468,37	92200000,00	503948344,72	7736583,34	32,44704
1992	6	3783104996,30	77500000,00	454802846,94	7981756,10	47,07029
1993	6	4098097384,71	97600000,00	489991115,56	8228202,24	61,2558
1994	6	4360524613,58	121000000,00	583971836,73	8466935,42	65,4509
1995	6	4862998496,16	137000000,00	942074675,22	8719793,08	71,58786
1996	6	5304175291,85	147000000,00	1025935455,59	8965879,00	74,8612
1997	6	5574688330,60	145000000,00	1059151314,22	9216657,47	77,17836
1998	6	5848141593,08	184000000,00	1048569024,12	9487742,68	83,95902
1999	6	6319147897,97	210000000,00	1155633963,35	9761398,80	83,86404
2000	6	6517689669,47	204000000,00	1191206865,60	10065123,45	93,18746
2001	6	6855544615,21	206000000,00	1112473623,93	10376640,14	97,41303
2002	6	7454217783,89	220000000,00	1233444162,89	10721063,94	94,32547
2003	6	7936748582,96	237000000,00	1310639530,36	10977055,33	101,6892
2004	6	8477021578,95	272000000,00	1583660057,49	11216466,58	117,5401
2005	6	9013834490,38	272000000,00	2001226002,03	11435094,84	115,4935

2006	6	9985953499,54	263000000,00	2080484627,53	11810405,94	118,2718
2007	6	10826014444,66	269000000,00	2688300979,63	12202815,49	126,9308
2008	6	11768825183,42	297000000,00	3239129692,96	12628989,21	135,009
2009	6	12622188030,65	292000000,00	3217086683,98	13057768,86	154,6752
2010	6	13362034649,01	624000000,00	3723816164,68	13522606,03	169,4465
2011	6	14246652672,79	578000000,00	3839480841,39	14007697,95	177,9427
2012	6	14732537010,88	250000000,00	4875681954,05	14513235,94	220,8813

Kaynak, World Bank Database, Last Updated: 05/06/2014 and SIPRI Military Expenditure Database,2012

Burada; Kamerun (1), Etiyopya (2), Gana (3), Kenya (4), Nijerya (5) ve Uganda (6), numaraları ile temsil edilmektedir.

GDP, (2005, sabit fiyatlarla) Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Milex, (2011, sabit fiyatlarla), Askeri Harcamalar

Capital, (2012,cari fiyatlarla), Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu

Labor,İşgücü,Toplam

Deflator, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Deflator, Yıl bazlı

Ek 2. Ekonometrik Modele Tabi Dataların Birim Kök Testi Sonuçları

Panel birim kök testi: Summary

Series: GDP

Tarih: 06/08/14 Saat: 22:01

Sample: 1990 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on SIC: 0 to 3

Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	3.27375	0.9995	6	128
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	7.43747	1.0000	6	128
ADF - Fisher Chi-square	0.46845	1.0000	6	128
PP - Fisher Chi-square	0.13155	1.0000	6	132

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary

Series: GDP

Date: 06/08/14 Time: 22:02

Sample: 1990 2012

Exogenous variables: Individual effects, individual linear trends

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on SIC: 0 to 2

Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	0.17742	0.5704	6	129
Breitung t-stat	2.76371	0.9971	6	123
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	2.10909	0.9825	6	129
ADF - Fisher Chi-square	13.2257	0.3529	6	129
PP - Fisher Chi-square	12.2219	0.4280	6	132

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary

Series: D(GDP)

Date: 06/08/14 Time: 22:02

Sample: 1990 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on SIC: 0 to 2

Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-3.74024	0.0001	6	124
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-2.49384	0.0063	6	124
ADF - Fisher Chi-square	34.9369	0.0005	6	124
PP - Fisher Chi-square	38.6533	0.0001	6	126

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary

Series: D(GDP)

Date: 06/08/14 Time: 22:02

Sample: 1990 2012

Exogenous variables: Individual effects, individual linear trends

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on SIC: 0 to 2

Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-3.83750	0.0001	6	123
Breitung t-stat	0.76721	0.7785	6	117
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-2.90148	0.0019	6	123
ADF - Fisher Chi-square	32.2075	0.0013	6	123
PP - Fisher Chi-square	39.3696	0.0001	6	126

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary

Series: CAP

Date: 06/08/14 Time: 22:03

Sample: 1990 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on SIC: 0 to 4

Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	4.75020	1.0000	6	126
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	6.09153	1.0000	6	126
ADF - Fisher Chi-square	0.20696	1.0000	6	126
PP - Fisher Chi-square	0.19017	1.0000	6	132

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary

Series: CAP

Date: 06/08/14 Time: 22:03

Sample: 1990 2012

Exogenous variables: Individual effects, individual linear trends

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on SIC: 0 to 4

Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-0.17537	0.4304	6	126
Breitung t-stat	3.45125	0.9997	6	120
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	0.86004	0.8051	6	126
ADF - Fisher Chi-square	6.04177	0.9140	6	126
PP - Fisher Chi-square	11.0540	0.5243	6	132

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary
 Series: D(CAP)
 Date: 06/08/14 Time: 22:03
 Sample: 1990 2012
 Exogenous variables: Individual effects
 Automatic selection of maximum lags
 Automatic lag length selection based on SIC: 0
 Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel
 Balanced observations for each test

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-8.19546	0.0000	6	126
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-7.84979	0.0000	6	126
ADF - Fisher Chi-square	73.0606	0.0000	6	126
PP - Fisher Chi-square	72.6688	0.0000	6	126

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary
 Series: D(CAP)
 Date: 06/08/14 Time: 22:03
 Sample: 1990 2012
 Exogenous variables: Individual effects, individual linear trends
 Automatic selection of maximum lags
 Automatic lag length selection based on SIC: 0 to 4
 Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-4.60351	0.0000	6	121
Breitung t-stat	-3.08109	0.0010	6	115
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-7.24886	0.0000	6	121
ADF - Fisher Chi-square	63.7514	0.0000	6	121
PP - Fisher Chi-square	100.198	0.0000	6	126

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary

Series: LAB

Date: 06/08/14 Time: 23:03

Sample: 1990 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on SIC: 1

Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel

Balanced observations for each test

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
<u>Null: Unit root (assumes common unit root process)</u>				
Levin, Lin & Chu t*	0.77770	0.7816	6	126
<u>Null: Unit root (assumes individual unit root process)</u>				
Im, Pesaran and Shin W-stat	5.09838	1.0000	6	126
ADF - Fisher Chi-square	0.95492	1.0000	6	126
PP - Fisher Chi-square	5.40365	0.9431	6	132

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary

Series: LAB

Date: 06/08/14 Time: 23:03

Sample: 1990 2012

Exogenous variables: Individual effects, individual linear trends

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on SIC: 1 to 4

Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
<u>Null: Unit root (assumes common unit root process)</u>				
Levin, Lin & Chu t*	-0.78476	0.2163	6	123
Breitung t-stat	-0.53603	0.2960	6	117
<u>Null: Unit root (assumes individual unit root process)</u>				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-0.95881	0.1688	6	123
ADF - Fisher Chi-square	13.7187	0.3190	6	123
PP - Fisher Chi-square	9.31040	0.6762	6	132

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary

Series: D(LAB)

Date: 06/08/14 Time: 23:04

Sample: 1990 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on SIC: 0

Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel

Delayed observations for

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-8.07892	0.0000	6	113
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-4.97249	0.0000	6	113
ADF - Fisher Chi-square	49.9027	0.0000	6	113
PP - Fisher Chi-square	87.3981	0.0000	6	120

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary

Series: D(LAB)

Date: 06/08/14 Time: 23:04

Sample: 1990 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on SIC: 0

Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-8.98340	0.0000	6	119
Breitung t-stat	-7.52443	0.0000	6	113
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-5.88883	0.0000	6	119
ADF - Fisher Chi-square	51.0483	0.0000	6	119
PP - Fisher Chi-square	313.116	0.0000	6	120

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary

Series: MILEX

Date: 06/08/14 Time: 23:08

Sample: 1990 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on MHQC: 0 to 4

Newey-West automatic bandwidth selection and Quadratic Spectral kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	0.64758	0.7414	6	121
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	1.04991	0.8531	6	121
ADF - Fisher Chi-square	5.00459	0.9578	6	121
PP - Fisher Chi-square	10.0699	0.6098	6	132

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary

Series: MILEX

Date: 06/08/14 Time: 23:08

Sample: 1990 2012

Exogenous variables: Individual effects, individual linear trends

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on MHQC: 0 to 2

Newey-West automatic bandwidth selection and Quadratic Spectral kernel

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-2.29375	0.0109	6	130
Breitung t-stat	0.08073	0.5322	6	124
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-2.99816	0.0014	6	130
ADF - Fisher Chi-square	30.1716	0.0026	6	130
PP - Fisher Chi-square	120.323	0.0000	6	132

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary

Series: D(MILEX)

Date: 06/08/14 Time: 23:08

Sample: 1990 2012

Exogenous variables: Individual effects

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on MHQC: 0

Newey-West automatic bandwidth selection and Quadratic Spectral kernel

Balanced observations for each test

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-6.99245	0.0000	6	126
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-6.53897	0.0000	6	126
ADF - Fisher Chi-square	61.0142	0.0000	6	126
PP - Fisher Chi-square	301.162	0.0000	6	126

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

Panel birim kök testi: Summary

Series: D(MILEX)

Date: 06/08/14 Time: 23:09

Sample: 1990 2012

Exogenous variables: Individual effects, individual linear trends

Automatic selection of maximum lags

Automatic lag length selection based on MHQC: 0

Newey-West automatic bandwidth selection and Quadratic Spectral kernel

Balanced observations for each test

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-6.31138	0.0000	6	126
Breitung t-stat	-1.49274	0.0678	6	120
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-4.82071	0.0000	6	126
ADF - Fisher Chi-square	43.2628	0.0000	6	126
PP - Fisher Chi-square	299.463	0.0000	6	126

** Probabilities for Fisher tests are computed using an asymptotic Chi-square distribution. All other tests assume asymptotic normality.

ÖZGEÇMİŞ

1988 yılında Kayseri’de doğmuştur. İlköğretim eğitimini Kayseri Şükrü Malaz İlköğretim Okulunda ve Lise eğitimini Kayseri 75. Yıl Cumhuriyet Lisesi (YDA) eşit ağırlık programından mezun olarak tamamlamıştır. 2008 yılında Nevşehir Üniversitesi İİBF İktisat Bölümüne kayıt yaptırmış ve 2012 yılında mezun olarak aynı yıl içerisinde Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ana bilim dalında öğrenim görmeye başlamıştır.

Sahra-Altı Afrika ülkeleriyle ilgili çalışmalar yapmayı sürdürmekte olup, İngilizce bilmektedir.